

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

Diplomski rad

Poljaci u Zagrebu – prakse održavanja i konstruiranje identiteta u privatnoj i
javnoj sferi

Studentica: Sonja Jambor

Mentorica: doc. dr. sc. Marijeta Rajković Iveta

Zagreb, svibanj 2019. godina

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad *Poljaci u Zagrebu – prakse održavanja i konstruiranje identiteta u privatnoj i javnoj sferi* izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice doc. dr. sc. Marijete Rajković Iveta. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Sadržaj

1. UVOD.....	3
1.1. Povijesni i demografski podatci te dosadašnja istraživanja Poljaka u Hrvatskoj.....	3
1.2. Cilj rada.....	6
1.3. Metodologija rada.....	7
1.4. Teorijska polazišta - koncept privatne i javne sfere, odnos pojedinca i zajednice i procesi kulturnih praksi.....	8
2. POLJACI U ZAGREBU.....	12
2.1. Jezik u privatnoj sferi.....	13
2.2. Poljska kulturna udruga „Mikołaj Kopernik“.....	14
2.3. Događanja unutar Poljske kulturne udruge „Mikołaj Kopernik“.....	15
2.4. Poljska dopunska škola.....	19
2.5. Aktivnosti potomaka poljskih doseljenika.....	20
2.6. Vokalna grupa „Wisła“.....	21
2.7. Analiza aktivnosti Poljske kulturne udruge „Mikołaj Kopernik“.....	23
3. BOŽIĆNE I USKRSNE OBIČAJNE PRAKSE.....	25
3.1. Božićne običajne prakse u obiteljskom okruženju.....	25
3.2. Božićne običajne prakse u javnoj sferi Poljske kulturne udruge „Mikołaj Kopernik“.....	27
3.3. Uskrsne običajne prakse u obiteljskom okruženju.....	28
3.4. Uskrsne običajne prakse u Poljskoj kulturnoj udruzi „Mikołaj Kopernik“.....	29
3.5. Simboličko značenje uskršnjih palmi.....	30
3.6. Analiza božićnih i uskrsnih običajnih praksi u privatnoj i javnoj sferi.....	31
4. ZAKLJUČAK.....	34
5. LITERATURA.....	36

6. IZVORI.....	38
7. SAŽETAK RADA.....	39

1. UVOD

Poljska nacionalna manjina jedna je od slabije istraživanih manjina u području etnološke i kulturnoantropološke literature o migrantima i manjinskim zajednicama u Republici Hrvatskoj. Budući da uz etnologiju i kulturnu antropologiju studiram upravo polonistiku, odlučila sam istraživački se dotaknuti pripadnika poljske nacionalne manjine koji su doseljavali na hrvatske prostore od 19. stoljeća pa sve do danas (Škiljan 2016:304, Rajković Iveta i Babić 2018:169). Pri izboru teme pomogao mi je kolegij Identiteti manjinskih kultura za koji sam 2014. godine napisala seminarski rad pod naslovom „Emigracija srca – narativna iskustva dviju Poljakinja u Zagrebu“. U tome radu, bavila sam se pojedinačnim migrantskim i manjinskim iskustvima, dviju Poljakinja aktivnih članica Poljske kulturne udruge „Mikołaj Kopernik“ (dalje u tekstu Udruga)¹. Pisanje seminarskog rada bio je prvi korak pri skupljanju osnovnih informacija o Udruzi i poljskoj nacionalnoj manjini kao i literature koja se doticala same manjine i Udruge.

U ovome radu istražit ću na koje načine pripadnici poljske nacionalne manjine, doseljenici i njihovi potomci, njeguju svoj identitet u javnoj sferi kroz manjinsku Udrugu, a kako unutar privatne, obiteljske sfere. Propitat ću na koje se načine te dvije sfere isprepliću. Iz cjelokupnih običaja, kazivači su Božić i Uskrs isticali kao najvažnije, te je rad fokusiran samo na njih. Komparativnom analizom istražit ću razlike u proslavama Božića i Uskrsa unutar obitelji i Udruge te na koji se način oni koriste u procesima održavanja, prenašanja, konstrukcije i promocije poljskog identiteta u Zagrebu. Osim običajnih praksi vezanih za Božić i Uskrs, u radu ću propitati koju ulogu u navedenim procesima ima kulturna Udruga i aktivnosti koje članovi organiziraju.

1.1. Povijesni i demografski podatci te dosadašnja istraživanja Poljaka u Hrvatskoj

U nastavku donosim podatke o poljskim useljeničkim valovima na prostore današnje Republike Hrvatske. Zadnjih se nekoliko godina poljska nacionalna manjina polako počinje više istraživati te ću dati osvrt i komparaciju istraživanja koja su mi u radu bila od pomoći.

Prema literaturi (Kale 2015, Rajković Iveta i Babić 2018, Škiljan 2016), doseljavanje Poljaka na hrvatski etnički prostor traje od kraja 19. stoljeća pa sve do danas, a migracije se mogu podijeliti na dva vala. Prvi val posljedica je plansko-namjenskog programa kolonizacijske politike preseljavanja stanovništva unutar Austro-Ugarske Monarhije, obilježja toga vala su

¹ <http://kopernik.hr/>.

lančane migracije cijelih obitelji, a temeljni su uzroci ekonomske prirode (Drljača 1963, 1977, 1985, Kale 2015 prema Rajković Iveta i Babić 2018:170). Doseljavanje Poljaka iz zapadne Galicije (današnja Poljska) na prostore Slavonije, Vojvodine i Bosne i Hercegovine trajalo je sve do raspada Austro-Ugarske Monarhije (Drljača 1985 prema Rajković Iveta i Babić 2018:170). Broj Poljaka se povećao između dvaju svjetskih ratova i u nekim gradovima, primjerice u Zagrebu (Kale 2015:215).

Drugi val doseljavanja počinje 1960-ih godina zbog ekonomskih i turističkih razloga koji su često završavali miješanim brakovima i trajnim preseljenima (Kale 2015:219 prema Rajković Iveta i Babić 2018:171). Poljaci su dolazili iz etničkog i povijesnog prostora Poljske ljetovati na obalu jadranskog mora što je također doprinijelo udadbenim migracijama (Kale 2013 prema Rajković Iveta i Babić 2018:171). Tome svjedoče i udruge osnovane na području Splita i Rijeke.² Drugi val migracije sami Poljaci i neki autori (Kale 2015) nazivaju *emigracijom srca*, a odnosi se na Poljakinje udate za hrvatske građane (Rajković Iveta i Babić 2018:171). Moje kazivačice to potvrđuju jer su se sve preselile iz Poljske u Hrvatsku zbog ljubavi, a jedna je moja kazivačica takvu vrstu emigracije nazvala upravo *emigracijom srca* (Barbara, rođ. 1947.).

Popis stanovništva iz 1931. god. donosi da je najviše Poljaka, njih 1305, živjelo na području Slavonije, a od 1945. god. do danas najviše ih živi u gradu Zagrebu.³ Podaci Veleposlanstva Republike Poljske navode da poljsku dijasporu u Hrvatskoj pretežno predstavljaju žene pristigle u razdoblju od 1960. god. do 1980. god. zbog brakova sklopljenih s jugoslavenskim državljanima.⁴ Na njihovoj web stranici nalazi se informacija: „Na popisu stanovništva, provedenom 2001. god., za poljsku nacionalnost izjasnilo se 567 osoba, od njih oko 80% smatra poljski jezik svojim materinjim jezikom. U skladu s procjenama Konzularnog ureda u Zagrebu, u Hrvatskoj živi oko 2300 osoba poljskoga porijekla; u tome oko 950 osoba ima poljsko državljanstvo. Osim toga, uglavnom s privremenim boravkom, boravi tu nekoliko desetaka osoba, koje su posljednjih godina sklopile brakove s hrvatskim državljanima ili rade po ugovoru na nekoliko godina i u Hrvatskoj borave s obiteljima.“⁵

² Poljske udruge na području Hrvatske su: Poljsko kulturno društvo „Fryderyk Chopin“ u Rijeci, Poljsko kulturno društvo „Polonez“ sa sjedištem u Kaštelu Starom u Splitu, Poljsko prosvjetno društvo Zagreb, Poljska kulturna udruga „Mikołaj Kopernik“ i Poljsko kulturno društvo „Wisła“ u Osijeku.

³ <https://www.dzs.hr/>, Rajković Iveta i Babić 2018:172.

⁴ https://zagrzeb.msz.gov.pl/hr/poljska_dijaspora_u_hrvatskoj/poljska_u_hrvatskoj/.

⁵ Ibid.

Iz popisa stanovništva Republike Hrvatske iz 2011. godine, doznajemo da su se 672 osobe izjasnile kao Poljaci, a 166 izjašnjenih Poljakinja/Poljaka živi u Zagrebu.⁶ Prateći podatke popisa stanovništva od 1971. god. do 2011., broj Poljaka na jadranskom obali raste (Rajković Iveta i Babić 2018:172). Prema popisu stanovništva za grad Zagreb 2001. god., od ukupno 133 osobe koje se izjašnjavaju Poljacima, njih 119 rođeno je u inozemstvu, a 108 je žena.⁷ U popisu iz 2011. god. za Zagreb pronalazimo podatke da 155 osoba navodi poljski kao materinji jezik.⁸

Slaven Kale, pišući o poljskoj nacionalnoj manjini u Zagrebu, donosi statističke podatke o broju Poljaka u Hrvatskoj, navodi valove i razloge doseljavanja te donosi pregled osnovanih udruga (Kale 2015:215-228).⁹ Kale piše kako su odnosi između Jugoslavije i Poljske uspostavljeni 1956. god., te je time omogućen val doseljavanja Poljaka u Hrvatsku (ibid. 219). Poljaci su useljavali u Hrvatsku zbog sklapanja braka s građanima Hrvatske te zbog boljeg životnog standarda (ibid.). Autor donosi kako se potreba za otvaranjem poljskog konzulata javila 1970-ih godina, a povod su bili sve jači ekonomski odnosi s Poljskom, dolazak turista i pojačan cestovni i zračni promet te sve intenzivnije doseljavanje Poljaka (ibid.). Budući da tada nije bilo nikakvih poljskih društava, poljski je konzulat bio do 1990-tih godina jedina ustanova koja se brinula o poljskoj manjini (ibid. 220). Za vrijeme Domovinskog rata Poljaci su sudjelovali u obrani Hrvatske, a pomoću Poljske kulture udruge „Mikołaj Kopernik“ pristizala je humanitarna pomoć iz Poljske (ibid. 221).

U najnovijem radu o ovoj temi, u članku „Poljaci u Hrvatskoj: Od pripadnika 'stare' nacionalne manjine do suvremenih migranata“ autorima je bio cilj istražiti i usporediti heterogenost identiteta Poljaka koji žive u Hrvatskoj, njihovu integriranost, kako prakticiraju poljsku kulturu i koja je uloga tradicijskog naslijeđa u procesima prilagodbe, očuvanja i promocije identiteta (Rajković Iveta i Babić 2018:175). Autori kroz vremenske odnose 'stare' i 'nove' migracije i putem sociokulturne dimenzije ruralnog i urbanog ambijenta zaključuju kako je poljska nacionalna manjina izrazito heterogena zajednica čiji su preci doselili na područje Hrvatske zbog različitih razloga (ekonomski, bračni, obrazovanje) i u različitim periodima (od 19. stoljeća pa do danas) (ibid. 195). Dok su na prostoru Slavonije potomci doseljenika potpuno asimilirani te im je ostalo samo sjećanje na identitet putem priča o

⁶ <https://www.dzs.hr/>, popis 2011. Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama.

⁷ <https://www.dzs.hr/>, popis 2011. Stanovništvo prema mjestu rođenja, spolu i narodnosti prema županijama.

⁸ <https://www.dzs.hr/>, popis 2011. Stanovništvo prema materinjem jeziku po gradovima/općinama.

⁹ Detaljnije o Udruzi i aktivnostima donosim u nastavku rada.

precima, u Zagrebu je poljska zajednica aktivna i kroz Udrugu afirmira i predstavlja svoj identitet (ibid. 196-197).

Poljake u Slavoniji istraživao je i Filip Škiljan u članku „Poljaci u Novogradiškoj i brodskoj Posavini“ gdje u zaključku donosi kako „potomci Poljaka na području Starog Petrovog sela i Kaniže više ne osjećaju svoj nacionalni identitet i da više nitko ne govori poljski jezik“ (Škiljan 2016:317). Autor navodi: „Nepostojanje nikakve udruge, folklornog društva ili organizacije na području Starog Petrovog Sela onemogućuje mlađim generacijama da se upoznaju s poljskom kulturom i poljskim jezikom, odnosno otežava bilo kakvo održavanje tradicija ili očuvanje identiteta“ (ibid. 318). Ovaj sam autorov citat izdvojila bitnim zbog prepoznavanja udruženja na osnovi etniciteta kao važnim aspektom za održavanje kulture i običaja, kao i za prenošenje jezika potomcima. Primjer nestajanja poljskog nacionalnog identiteta u Škiljanovom članku može se usporediti sa suprotnim primjerom Udruge u Zagrebu u kojoj Poljaci mogu kroz zajedničko udruženje njegovati svoj identiteti i prenositi ga djeci te prezentirati svoje aktivnosti široj zajednici.

Ovaj diplomski rad dijeli slične fokusne točke kao istraživanje o Poljacima u Zagrebu (Rajković Iveta i Babić 2018:187-197). Cilj rada navedenih autora je istražiti njegovanje/promicanje poljskog identiteta u miješanim brakovima te razlozima participiranja u kulturnoj Udruzi i njenim aktivnostima (ibid. 176). U oba rada istražuje se simbolika tradicijske kulture i njenih elemenata u predstavljачkom karakteru Udruge te kakvu ona ima ulogu u procesima identifikacije Poljakinja i njihovih potomaka.

1.2. Cilj rada

Polazeći od pretpostavke da su identiteti fluidni, ambivalentni, promjenjivi i u stalnoj fluktuaciji (Bauman 2009), cilj ovog rada je istražiti načine njegovanja, konstruiranja i promoviranja identiteta u privatnoj i javnoj sferi pripadnika poljske nacionalne manjine koji žive u gradu Zagrebu. U radu se privatna i javna sfera definiraju kao simbolički prostori pojedinca i kulturne Udruge (Cohen 1985). Prema tome, privatna sfera je obiteljski i osobni prostor pojedinca u kojoj on njeguje prakse naučene u Poljskoj i prenosi svoj identitet potomcima, a javnu sferu Udruge konstruiraju isprepleteni identiteti poljskih članova. U radu propitujem koliko su te dvije sfere neodvojive i kako utječu jedna na drugu (Barth 1969).

Fokus rada je na običajnim praksama vezanim za Božić i Uskrs. Glavno istraživačko pitanje je kakva je njihova uloga u procesima održavanja, prenašanja i konstrukcije poljskog

identiteta pojedinca i Udruge. Polazeći od Baumanove teze kako ljudi sa svojim mnogostrukim identitetima „pregovaraju“ i recikliraju ih (ibid.), u radu propitujem kakvu ulogu tradicijska kultura i selekcija običajnih praksi imaju (Barth 1969, Webber-Kellermann 1985:225 prema Čapo Žmegač 1997:10) u očuvanju i kreiranju identiteta ove manjinske zajednice. Kako bih obuhvatila navedene procese njegovanja i konstrukcije identiteta poljskih doseljenika i njihovih potomaka, istraživala sam aktivnosti Poljske dopunske škole u Zagrebu i vokalne grupe „Wisla“.

1.3. Metodologija rada

Terenska etnološka i kulturnoantropološka istraživanja provodila sam od proljeća 2016. god. do jeseni 2018. god. posjećujući organizirana događanja Udruge u Zagrebu, sudjelujući u radionicama za izradu uskršnjih palmi¹⁰ i provodeći kvalitativne intervju s kazivačima. U vremenu provedenom s članovima Udruge u njihovim aktivnostima, koristila sam metodu sudjelovanja s promatranjem (Potkonjak 2014:63-71). Na tim prigodama upoznavala sam članove Udruge i dogovarala pojedinačne intervju. Budući da znam poljski jezik, članovi Udruge lako su me prihvatili i pozivali na razne aktivnosti. Osim poznavanja poljskog jezika, uvelike mi je pomogla činjenica da su neke od kazivačica bile moje profesorice na Filozofskom fakultetu, što mi je osiguralo povjerenje ostalih članova. Posjećivanje događanja poput *Tradicija koja nas spaja*¹¹, izložbi i predavanja, koje je Udruga organizirala ili na njima sudjelovala, omogućilo mi je uvidjeti kako se Udruga predstavlja.

Rad se temelji na polustrukturiranim i strukturiranim intervjuim s kazivačima. Provela sam deset intervju, od toga je s osam kazivačica i dva kazivača, koje ću u nastavku rada označavati vlastitim imenom i godinom rođenja.¹² Iako sam htjela podjednako intervjuirati i žene i muškarce, pokazalo se kako su žene aktivnije u Udruzi te je ovaj rad fokusiran na iskustva i prakse kazivačica. Ostali izvori o Udruzi su fotografije s njihove web stranice, bilten „Kopernik“ i internetski izvori. Istraživanjem sam kroz napravljene intervju i koncepte etnografije pojedinačnog obuhvatila „pojedinačno iskustvo, opsežan kontekst pojedinačnih situacija, osobne stavove i vrednovanja, njihovu mijenu te uvjetovanost znanja” (Abu-Lughod

¹⁰ Detaljnije opisanih u potpoglavlju o uskršnjim palmama.

¹¹ Kulturna manifestacija koju organizira Narodno sveučilište Dubrava, Zagreb, na kojima nacionalne manjine promoviraju tradicijsku kulturu u sklopu Božića i Uskrsa.

¹² Marysia (rođena 1946. g., u Zagreb se doselila 1970. g.), Anna (rođena 1954., doselila 1980. g.), Barbara (rođena 1947., doselila 1981.g.), Krystyna (rođena 1957., doselila 1982 .g.), Magdalena (rođena 1970., doselila 1995. g.), Margot (rođena 1978., doselila 2016. g.). Sve su navedene kazivačice visoko obrazovane. Potomci poljskih migrantica su Alina (rođena 1998. g.), Marta (rođena 1982. g.), Tomislav (rođen 1982. g.), Marek (rođen 1981. g.). Intervju s kazivačicom Margot proveden je zajedno s doc. dr. sc. Marijetom Rajković Iveta. Nekolicina intervju provedena je na poljskom jeziku jer su tako kazivačice odabrale.

prema Čapo Žmegač, Gulin-Zrnić, Šantek 2006). U epistemološko - metodološkom smislu polazim od cjelovito istraženih pojedinačnih slučajeva, a metodom životne priče u radu ocrtavam življeno migrantsko/manjinsko iskustvo.

1.4. Teorijska polazišta - koncept privatne i javne sfere, odnosi pojedinca i zajednice i procesi kulturnih praksi

Identitet je kompleksan i višeslojan pojam, polje otvoreno za mnoge diskurse što dokazuju brojne teorije nastale zadnjih nekoliko desetljeća koje pokušavaju objasniti identitetske i migrantske promjene u ovom ubrzanom, globaliziranom svijetu. Neću se baviti pojedinim konceptualnim pristupima teorijama identiteta (primordijalizam, interakcionizam, postmodernističke teorije...¹³) već ću samo navesti citat Jadranke Grbić:

„Sukus svih navedenih teorijskih pristupa je u sljedećem: etnicitet je oblik organizacije grupe ili princip podjele društva čije se značenje može mijenjati u vremenu i s obzirom na situaciju; fluidan je i neodređen aspekt društvenog života s kojim se može manipulirati; različitog je značenja u različitim situacijama te najčešće od samih sudionika ovisi kakav će on biti.“ (Grbić 2014:57)

Ovaj zaključak sažima teorijske pretpostavke mnogih modernih teorija o identitetu kao mnogostrukom pojmu kojeg je moguće interpretirati na više razina i koji je ovisan o društvenim promjenama. Svaka teorija sadrži koncepte koji ponekad odbacuju koncepte prošlih teorija ili se s njima isprepliću pa ih reinterpreteraju i nadograđuju. Čitajući literaturu, pri odabranom konceptu javne i privatna sfere i interpretaciji građe koristili su mi interakcijski pristup Fridrika Bartha, interpretacija simboličkih prostora zajednice Anthony P. Cohena kao i djela Jadranke Grbić.

Za istraživanje pomogao mi je Cohenov koncept privatnog i javnog koji sam mogla primijeniti na svoj rad. Prema Cohenu, zajednica je simbolički konstrukt, što znači da nju ne čine strukture ni kulturne niti društvene prakse već značenje koje članovi putem tih struktura i praksi pripisuju zajednici, koja je konstrukt unutar čijeg prostora pojedinci pronalaze točke vlastitog identiteta (Cohen 1985:74). Dakle, nisu bitne prakse već njihova značenja za članove, a zajednica se identificira simbolizacijom uz pomoć dvaju lica: javnog, što podrazumijeva percepciju od strane drugih, i privatnog, što podrazumijeva unutarnji doživljaj življenog iskustva. Simbolizacija javnog je nešto jednostavnija, a onog privatnog 'ispod

¹³ Ove je teorije i još mnoge druge etnologinja Jadranka Grbić opisala u knjizi *Multipliciranje zavičaja i domovina. Hrvatska dijaspora: kronologija, dijaspora i identitet*. 2014.

maske' je kompleksnija (ibid.). Iako Poljaci nisu simbolična zajednica budući da imaju status nacionalne manjine, privatna i javna sfera koje se pojavljuje u momu radu slične su Cohenovom konceptu; ona jest simbolična granica između privatnog i javnog prostora, ali privatna sfera je simbolički prostor samog identiteta pojedinca i načina na koji on njeguje prakse naučene u Poljskoj i kako ih prenosi svojim potomcima, dok je javna sfera prostor Udruge u kojoj se svi identiteti i prakse pojedinih članova isprepliću i tvore *inter-identitet* (Barbara, rođ. 1947.) poljske Udruge, koja se tim identitetom predstavlja u javnosti.

Barth naglašava kako više aktera participira u oblikovanju granica među grupama te je uz zajednicu i pojedince uveo i treću grupu, državu, koja utječe na kreiranje i održavanje identiteta (Barth 1994:19). Razlikuje tri razine hijerarhije u odnosima moći; mikrorazinu u kojoj je pojedinac i koja otkriva procese koji utječu na iskustva i formiranje identiteta pojedinca, mezorazinu u kojoj se obitelj i šire socijalnog okruženje nalaze u području konteksta i makrorazinu koja ukazuje na procese državne politike (ibid.). U svome radu mogu primijeniti Barthove i Cohenove koncepte u razjašnjavanju procesa kako identitet na mikrorazini privatne sfere pojedinca i kreirani identitet na mezorazini Udruge u javnoj sferi međusobno utječu jedan na drugoga te na koje načine Udruga afirmira svoj konstruirani identitet na makrorazini. Potonja razina označavala bi javno prezentiranje Udruge i njeno sudjelovanje u javnoj sferi kulturnih događaja.

Uz deskriptivne metode koristit ću analitičku, sintetičku i komparativnu. Pri interpretaciji naracija svojih kazivačica i kazivača iskoristit ću metode švedske etnologinje Birgitte Svensson, a to su životna priča i životna povijest (Svensson 1995). Životne priče su narativi u kojima pojedinac predstavlja sebe na osnovi vlastite, strukturirane percepcije o samome sebi, a sastoje se od identifikacije na tri razine: identitet kojim se predstavlja, identitet koji pripisuje samome sebi i identitet upisan od strane drugih, a sva su tri identiteta međusobno isprepletana. Životnu povijest čine određene društvene činjenice koje se mogu razumjeti bez obzira na životnu priču pojedinca, a oba koncepta životne priče i životne povijesti zajedno čine biografiju (ibid.). Autobiografska sjećanja kazivačica koristit ću kao njihove životne priče, ono što pamte o životu u Poljskoj i pomoću čega danas pridaju značenja svojim svakodnevnim praksama i djelovanjima koja prenose svojoj obitelji i Udruzi. Njihove priče, proživljena iskustva, namjere i perspektive oblikuju sadašnjost te one svoju stvarnost i identitet konstruiraju biografski (Svensson ibid. 26). „Identitet se tvori od biografskog konstrukta čiji je dio životna priča. Takvi narativi se razlikuju od čiste fikcije zato što prepričavaju određena sjećanja“ (Svensson ibid. 29). Metoda životne priče slična je

metodološkom postupku Fredrika Bartha u teoriji identiteta gdje se pozornost skreće na iskustvo pojedinca, koje je naglašavano kao neophodno pri uvidu u pojedinačna iskustva (Barth 1969:16).

Za interpretaciju građe od važnosti su također teorije o mnogostrukim, hibridnim identitetima i njihov *dijabolični* karakter (Grbić 2014:52-53) koji se u ovo postmoderno doba pokazao kao fluidan, ambivalentan, promjenjiv i u stalnoj fluktuaciji (ibid. 53). Jezik je neizostavan aspekt identiteta, pogotovo kad se piše o manjinskim zajednicama kojima je jezik najvažnija poveznica njih samih i domovine u kojoj su nekad živjeli. Jezik pojedincima nacionalnih manjina služi kako bi dijelove vlastitog identiteta prenijeli svojim potomcima čiji je identitet, kako kaže jedna kazivačica: *čak i hibridniji od mojega* (Anna, rođ. 1954.). Buduću da je jezik važan element samoidentifikacije u osobnoj i javnoj sferi kroz kojeg djelujemo i pomoću kojeg često odlučujemo o vlastitom pripadanju, u radu ću propitati koja je njegova uloga u očuvanju i prenašanju identiteta i to polazeći od uloge jezika kako je opisuje J. Grbić:

„Nadalje, ima [jezik] i tzv. manifestativnu funkciju, jer je faktor etničke, klasne i druge identifikacije. On je dio društvene zbilje i sadrži kriterije po kojima se ta zbilja ostvaruje. On je važan kao cjelina kako bi se definirala, izražavala i prenosila kultura“ (Grbić 1994:32).

Osim jezika kao medija između kulture i pojedinca, aspekte identiteta čine i kulturne prakse, čija simbolika često upućuje na važnost koju imaju u životu pojedinaca manjine i cijele Udruge i koji često čine markere identiteta kojima se zajednica prezentira na još višoj razini javne sfere. Tijekom istraživanja za ovaj rad posebno su se istaknule običajne prakse vezane za Božić i Uskrs. Prema njemačkoj etnologinji Webber-Kellermann, običaji nisu bezvremene, nepromjenjive i "prirodne", već društveno uvjetovanje i promjenjive pojave koje je potrebno podvrgnuti društvenoj analizi te se pri istraživanju uvijek mora uzeti društvena situacija u kojoj se odvijaju (Webber-Kellermann 1985:225 prema Čapo Žmegač 1997:10). Njihov je smisao u održavanju društvene ravnoteže i zajedništva skupine unutar neke zajednice ili da učvršćuje narušeni društveni red (Čapo Žmegač 1997:12).

Barthova je teza da sve zajednice žive u komunikaciji i interakciji s drugima, a u tim se procesima zajednice žele razlikovati te stoga stvaraju granice kako bi sebe učinile drugačijima i posebnima (Grbić 2014:46). „To čine prema samo njima svojstvenim pravilima, na granicama, selekcijom odabranih kulturnih elemenata (simbola) i askripcijom (pripisivanjem) istih kao osobito važnih i distinktivnih“ (ibid.). Dakle, kako bi se zajednica distancirala i

razgraničila, upotrebljava, odnosno selektira, samo određene kulturne elemente koji se čine osobito markantnima u tom trenutku, prema mišljenju nekih članova zajednice. Ovisno o povijesnom kontekstu i kulturnim promjenama mijenja se važnost određenih kulturnih elemenata, ali ne i identitet zajednice (ibid.).

Upravo je selekcija iz opusa tradicijske kulture posebno zanimljiva pri proučavanju održavanja i konstruiranja suvremenog identiteta članova poljske Udruge. Naglašavanje različitosti između identiteta manjinske i dominantne kulture važan je način pri očuvanju i prezentaciji identiteta manjinskih zajednica. „Budući da identitet sadrži u sebi indikatore zajedničkog i istog ("mi") i indikatore različitog ("oni"), on je istodobno sredstvo komunikacije i sredstvo raspoznavanja među pojedincima i grupama“ (ibid. 48). U radu se propituje koliko je taj indikator istog i različitog primjenjiv i na mikrorazini, na razini privatne sfere unutar obitelji i na mezorazini šire sfere same Udruge, budući da ne dijele svi u Udruzi jednako mišljenje o važnosti isticanja tradicijskih elemenata u kreiranju iste i zajedničke slike svih članova Udruge u javnosti. O ulozi tradicijske kulture u identitetu saznajemo i iz teorijske literature:

„Identitet, pa u sklopu njega i etnički sentiment, živi u objektivnom kulturnom sadržaju u kojem tradicija ima poseban status, budući da se (još uvijek) najvećim dijelom upravo iz nje selektiraju etnički i kulturni markeri – mediji za askripciju i identifikaciju“ (Grbić 2014:59).

2. POLJACI U ZAGREBU

Sve kazivačice, njih šest, pripadaju drugom valu doseljavanja Poljaka na područje Republike Hrvatske. Njih pet buduće su supruge upoznale u Poljskoj, a jedna se sa suprugom upoznala u Mađarskoj, što odudara od literature u kojoj se navodi da je većina Poljakinja supruge upoznalo ljetujući na Jadranu. Sve su kazivačice aktivne članice Udruge i visoko obrazovane. Kao razloge za preseljenje navele su društveno – političku situaciju poput političkih promjena tijekom 1980-ih godina i bolju ekonomsku situaciju u Hrvatskoj (Anna, rođ. 1954., Barbara, rođ. 1947., Krystyna, rođ. 1957.), stalni posao supruga u Hrvatskoj (Marysia 1946., Magda 1970.) i suprugovu emotivnu povezanost s Hrvatskom (Margot, rođ. 1978.). Njih tri (Anna, rođ. 1954., Barbara, rođ. 1947., Marysia, rođ. 1946.) studirale su tadašnji srpsko-hrvatski jezik, a jedna je kazivačica navela kako su tada ona i suprug smatrali da će kazivačica lakše naći posao u Hrvatskoj nego suprug u Poljskoj jer je, prema njima, Hrvatska tolerantnija prema strancima (Marysia, rođ. 1946.)

Ono što je zajedničko svim kazivačicama je početni problem sa zapošljavanjem. Sve su u Poljskoj završile visoko obrazovanje i u početku življenja u Hrvatskoj imale su probleme s nezaposlenošću (ponekad zbog komplikacija pri dobivanju državljanstva) ili su radile na mjestima koja nisu bila područja njihovog zanimanja, pri čemu uočavamo proces socijalno silazne društvene pokretljivosti (Heršak 1998:43). Često su radile na pola radnog vremena na mjestima gdje nije bilo mogućnosti napredovanja, honorarne poslove prevođenja ili u firmama u kojima nisu radile u svojim strukama. No, s vremenom, sve su kazivačice pronašle posao u strukama, na fakultetima, firmama ili u veleposlanstvu što pokazuje kako su se s vremenom ekonomski integrirale u širu zajednicu (Penninx i Garcés-Mascareñas 2016:13). Za većinu kazivačica, počeci su bili teški upravo zbog neadekvatnog posla, ali nijedna nije navela kulturne barijere kao nepremostive prepreke ili probleme zbog vlastitog podrijetla. Većina je poznavala hrvatski jezik, a i zbog ljetovanja na moru, zemlja im nije bila toliko strana. Sljedeći citati kazivačica govore o počecima života u Hrvatskoj:

„Dobra stvar je bila ta, što sam bila okružena dobrim ljudima. (...) Sa stanovanjem i s poslom je dosta godina bilo mnogo negodovanja. To je činilo život ovdje gorkim. Bilo je nostalgije i čežnje, često sam mislila da, iako je u Poljskoj bilo izvanredno stanje, da

je za mene ovdje bilo puno gore nego što bi bilo da sam ostala.“ (Krystyna, rođ. 1957.)¹⁴

„Moj najveći problem kad sam doselila u Hrvatsku je bio taj što cijelu prvi godinu nisam imala posao. (...) I to je bio za mene najteži period, ne spadam među osobe koje se doma brinu o djeci i nisam sebi tako zamišljala život i već smo se muž i ja počeli pitati da li je bolje da se vratimo u Poljsku jer je on vidio kako sam tu jako nesretna. (...) Drugih problema nije bilo, ja sam još često u Jugoslaviji tu dolazila i muž i ja smo nekoliko godina živjeli u Krakovu (...) Teško je govoriti o kulturnom šoku jer te razlike u biti i nisu toliko velike. (...) Njih nisam doživljavala kao nešto loše (...).“ (Anna, rođ. 1954.)¹⁵

2.1. Jezik u privatnoj sferi

Svim je kazivačicama, od početka preseljenja u Hrvatsku, bilo važno očuvanje poljskog jezika unutar obitelji. O važnosti jezika za identitet saznajemo: „Njegovanje i razvijanje materinskog jezika i jezične kulture ima posebno značenje u višejezičnim i višenacionalnim zajednicama, jer je izraz njihovog etničkog i kulturnog identiteta“ (Grbić 1994:35). Sve moje kazivačice dijele svijest o jeziku kao bitnom elementu održavanja identiteta i sve su težile tome da svojoj djeci preko jezika prenesu, kako je jedna kazivačica naglasila, svoju *poljskost*. U radu o Poljacima u Zagrebu pokazalo se kako sve kazivačice unutar obitelji govore oba jezika i djecu odgajaju bilingvalno (usp. Rajković Iveta i Babić 2018:188). Te se tvrdnje mogu uočiti i kod mojih kazivačica u sljedećim citatima:

„Ja sam jedina Poljakinja u obitelji koja je došla iz Poljske i tu sam poljskost usadila u djecu, a danas se to vidi u tome što i ostatak obitelji priča na poljskom. (...) Muž voli

¹⁴„Dobra sprava, że znalazłam się wśród dobrych ludzi. (...) sprava mieszkania była zła, sprava pracy była wiele lat gorczy, gorzkim życie robiła (...) było nostalgii i tęsknoty, uważałam, że chociaż był stan wojenny w Polsce, że po mnie jest gorzej tutaj niż byłoby w Polsce.“ Sve citate s poljskog prevela je autorica teksta.

¹⁵„Problemów nie miałam żadnych, w zasadzie moim największym problemem był fakt, że jak przyjechałam do Chorwacji przez pierwszy rok nie miałam pracy.(...) I to był dla mnie taki okres stosunkowo najmniej przyjemny z tego względu, że nie należę do osób, które biorą się dziećmi w domu i tak sobie nie wyobrażałam swoje życie i nawet już zastanawialiśmy się z mężem czy nie wrócimy do Polski, bo ponieważ on widział, że jestem siedząc w domu bardzo nieszczęśliwą. (...) Ale innych problemów nie miałam, właściwie żadnych. W zasadzie nie, bo ja wcześniej, jeszcze w Jugosławiji przyjeżdżałam tak, że z mężem mieszkaliśmy przez parę lat w Krakowie (...) trudno mówić o szoku kulturowym, bo te różnice nie są aż tak wielkie żeby to tak. (...) Nie odbierałam tego jako coś szczególnie niemiłego.“

Poljsku, ali nikada nije gramatički točno naučio jezik, kada govori on ga [poljski jezik] sakati.“ (Krystyna, rođ. 1957.)¹⁶

„Pričamo i na poljskom i na hrvatskom, budući da je cijela moja obitelj dvojezična, i djeca i muž koji često počinje prvi pričati na poljskom, a ja na hrvatskom (...). Ovisi o situaciji, kako tko na kojem jeziku započne razgovor, tako nastavljamo.“ (Anna, rođ. 1954.)¹⁷

„Pa većinom mislim da ipak pričamo na hrvatskom, iako znamo pričati na poljskom ponekad (...) iako su djeca dosta dobro naučila, budući da su išla u poljsku školu subotom.“ (Magda, rođ. 1970.)

2.2. Poljska kulturna udruga „Mikołaj Kopernik“

„Jedan od izlaza za tjeskobnog/otuđenog čovjeka nalazi se, dakle, u grupnoj identifikaciji s nacijom, nacionalnom/etničkom manjinom i sl. Ona mu, naime, pruža osjećaj važnosti, pa i veličine, jer vrijednosti nacionalne/etničke manjine nacije, projicira na sebe, kao što mu pruža i tako potreban osjećaj smisla i perspektive.“ (Perunović 1989: 202)

Moje kazivačice, uglavnom generacije koje su se doselile 1970-ih (Marysia, rođ. 1946.) i 1980-ih godina (Anna, rođ. 1954., Barbara, rođ. 1947., Krystyna, rođ. 1957.) osnivačice su Poljske kulturne udruge „Mikołaj Kopernik“ registrirane 16. 2. 1990. god. u Zagrebu. Navedeni razlog za osnivanje udruženja bila je želja za zajedništvom s ostalim Poljacima (uglavnom Poljakinjama) koje su se preselile u Zagreb. Tada su se kazivačice sastajale u nekadašnjim prostorijama Generalnog konzulata Republike Poljske (današnje Veleposlanstvo Republike Poljske).¹⁸ Većina kazivačica za razloge udruživanja i samo učlanjivanje u Udrugu navode nostalgiju za domovinom, želju za kontaktom s pripadnicima iste nacionalnosti i potrebu za očuvanjem poljskog identiteta, ali i nužnost postojanja mjesta gdje bi i njihova djeca učila poljski jezik (također vidi Rajković Iveta i Babić 2018:171, 188).

¹⁶ „Ja jestem jedyną Polką w rodzinie, która z Polski przyjechała, ale niby ta polskość zaszczerpiło się w dzieci, reflektowała na to, że i reszta rodziny tak po polsku dzisiaj mówią. Mąż nauczył się polskiego, lubi Polskę, nie chciał nigdy poprawnie się nauczyć, kaleczy.“

¹⁷ „Mówimy i po polsku i po chorwacku, ponieważ moja cała rodzina jest dwujęzyczną, i dzieci i mąż, więc często nawet bywa tak, że mąż pierwszy zaczyna rozmowę po polsku, no i wtedy ona się toczy po polsku, a ja należę do tych osób, które częściej zaczynają nawet mówić po chorwacku (...) wszystko zależy od sytuacji, jak się ktoś odezwie tak kontynuujemy rozmowę.“

¹⁸ <http://kopernik.hr/o-nas/?lang=hr>.

Udruga je najstarija poljska organizacija u Hrvatskoj: organizira izložbe, predavanja poznatih Poljaka, sudjeluje na sastancima nacionalnih manjina grada Zagreba i Republike Hrvatske, a izdaje i informacijski bilten „Kopernik“ u kojemu su obrađivane teme društveno-kulturnog karaktera, npr. slavni poljski pisci, umjetnici, znanstvenici.¹⁹ Česta je suradnja sa stručnjacima iz Hrvatske i Poljske te se organiziraju razne izložbe i predavanja o poljskim umjetnicima, glazbi, važnim događajima poljske povijesti. Udruga sudjeluje na koncertima i radionicama u okviru kojih se promoviraju manjinske zajednice, uglavnom njihovi tradicijska kultura i običaji (posebice Uskrs i Božić). Najvažnija predstavljanja su na događanjima poput *Poljske jeseni u Zagrebu*, *Dani nacionalnih manjina*, *Tradicija koja nas spaja*, itd. (također vidi u Rajković Iveta i Babić 2018:190-192).

U okviru djelovanja kulturne Udruge 2003. godine osnovana je vokalna grupa „Wisła“ koja često nastupa i izvodi poljske narodne pjesme.²⁰ Od 1992. godine postoji i Poljska škola koja je počela djelovati u sklopu Udruge kao škola poljske manjine, a od 2005. prerasla je u Poljsku dopunsku školu pri Veleposlanstvu Republike Poljske u Hrvatskoj.²¹ Školu pohađaju djeca poljskih doseljenika koji se upoznaju s poljskim jezikom, geografijom, kulturom, tradicijom i ostalom djecom poljskog podrijetla ili bračni partneri koji žele komunicirati sa svojom ženom/suprugom na njihovom materinjem jeziku..

2.3. Događanja unutar Poljske kulturne udruge „Mikołaj Kopernik“

Članovi Udruge putem raznih aktivnosti i događanja imaju priliku prezentirati široj javnosti elemente poljske kulture koji ih zanimaju i koje smatraju važnima za poljski identitet, što pokazuje sljedeći citat:

„(...) druga stvar je dakle, naravno, rad unutar Udruge u smislu s članovima, dakle baš druženja, organiziranje i to je obično onaj dio vezan uz nekakve nacionalne blagdane ili dijelom nacionalno vjerske, ajmo reć'. Treći dio djelatnosti je usmjeren, ne na članove Udruge, nego na sveopće građanstvo, za stanovnike Zagreba i sve zainteresirane za poljsku kulturu i to naravno u sklopu tih svih projekata koje smo prijavili i dobili sredstva. Nastojimo organizirati neka događanja ili na razini susreta ovdje ili izvan Udruge, recimo u suradnji s Kinom Tuškanac, projekcije filmova i tog tipa stvari.“ (Magda, rođ. 1970.)

¹⁹ <http://kopernik.hr/>.

²⁰ <http://kopernik.hr/o-nas/grupa-wokalna-wisla/?lang=hr>.

²¹ <https://zagrzeb.msz.gov.pl/hr/poljska-dijaspora-u-hrvatskoj/nastava-poljskog-jezika/>.

Neki od kulturnih programa Udruge su predavanja o poljskim velikanima (npr. Mikołaj Kopernik), o poljskim književnicama, izložbe o pticama, izložbe o poljskim jaslicama. Takav program kulture 'visokog nivoa' nekim članovima pruža zadovoljstvo jer u njemu mogu iskazati svoje interese i zanimanja koji su dio njihovog identiteta u privatnoj sferi, dok bi neki drugi članovi željeli program koji ne bi privlačio „samo intelektualce“:

„Ja sam potpuno zadovoljna, možda jer je to neki program ovako za intelektualce više, a pripadam tom dijelu zahvaljujući svojoj stručnoj spremi tako da meni to odgovara, ali kolegice koje su obične osobe, onako bez nekih škola malo su razočarane jer nema nekih susreta gdje bi se mogle samo sresti, da se ne događa nešto preveliko, a opet da se družimo, da razgovaramo na poljskom (...) neke osobe mi se javljaju da su malo razočarane, da nije to za njih sve što se događa, da je to za poloniste, za neke intelektualce, tako da obični ljudi se ne vide previše u tome. To je nivo sigurno zavidan, to treba priznati.“ (Marysia, rođ. 1946.)

Neke kazivačice iznose kako bi željele program koji bi više poticao i zainteresirao mlade ljude i obitelji da postanu aktivniji u Udruzi. Udruga bi, po mišljenju jedne Poljakinje, trebala ponekad biti samo mjesto okupljanja i neformalnog druženja,: „Mjesto druženja (...) da svatko može pronaći što želi i osobe koje nemaju posebno obrazovanje da mogu sudjelovati, doći samo na kavu.“ (Krystyna, rođ. 1957.)²² Njena kćer, osnivačica sekcije Mladih, objasnila je:

„Malo je toga za djecu i obitelji s djecom. takav je program za sljedeću godinu kako bi privukli i angažirali obitelji s djecom, kako bi počeli pomlađivati Udrugu i raditi program koji bi bio i za te najmlađe zanimljiv, ne samo na takvoj, kako kaže mama, visokoj razini, takvoj akademskoj (...)“. (Marta, rođ. 1982.)²³

S druge strane, nekim se članicama, koje sudjeluju u organizaciji izložbi i predavanja, takvim programima omogućuje izražavanje vlastitih interesa i učenje novih elemenata poljske kulture te sudjelovanje u praksama koje nisu poznavale u Poljskoj, kao npr. u izradi uskršnjih palmi²⁴

²² „Miejsce spotkań i tą polskość, żeby każda osoba mogła znać co chce i ta która nie ma specjalne wykształcenie, żeby uczestniczyć, potrzeba tylko na kawę.“

²³ „Mało jest tego dla dzieci, dla rodzin z dziećmi, i taki jest program na przyszły rok, żeby ściągać i angażować rodziny z dziećmi, żeby troszkę odmladzać Towarzystwo i właśnie robić taki program, który byłby i dla tych najmłodszych ciekawy, nie tylko na takim, jak mama mówiła, na wysokim poziomie, takim uniwersyteckim (...)“

²⁴ Moje prvo terensko istraživanje bilo je na radionici uskršnjih palmi u prostorijama Udruge. Sudjelujući u izradi palmi slušala sam i participirala u razgovoru o tom običaju koji neki članovi nikada u Poljskoj nisu prakticirali. Uskršnje palme se izrađuju od suhog cvijeća, raznog bilja i cica maca, a članovi Udruge ih izrađuju već dosta godina unazad od kad je jedna članica našla upute za njihovu izradu na internetu. U Poljskoj je običaj nositi te palme na Cvjetnicu prije Uskrsa, a takvu praksu članovi Udruge i njihove obitelji prakticiraju i ovdje.

(vidi u Rajković Iveta i Babić 2018:193). Kazivačica koja je članica Udruge od 2016. godine kazala je:

„Prvi put u životu sam izrađivala uskršnje palme, nikada ih ne bi radila da mi netko nije rekao: „Slušaj, imamo takav tečaj, možeš doći i možeš nešto napraviti (...).“ Tu sam pogledala dosta filmova koje nisam u Poljskoj jer Barbara organizira i filmske projekcije.“ (Margot, rođ. 1978.)²⁵

Za potomke Poljaka, Udruga je mjesto gdje mogu prakticirati svoj poljski identitet, o čemu govori mlada kazivačica: „Imam osjećaj da sam član, da imam nešto poljsko, da toga nema, samo bi bili baka i djed, pričala bih s njima i nigdje drugdje.“ (Alina, rođ. 1998.)²⁶

Na kraju, nije uvijek lako pronaći program koji bi zadovoljio sve:

„Mi naš program možemo promijenit, sve ovisi o tome tko je član i kakve interese ima (...) Problem s takvim sredinama dijaspore je u tome što su to jako različiti ljudi u jako različitoj dobi s jako različitim interesima. To što ih povezuje je upravo poljska tradicija i poljski jezik, a pronaći nešto što će ih sve spojiti je jako teško.“ (Anna, rođ. 1954.)²⁷

Udruga je za članove također i mjesto u kojem vrijednosti domovine rođenja projiciraju na sebe i to kroz selektivne elemente kulture, a za simbolični primjer uzela bih opus iz klasične poljske književnosti. U okviru Udruge oformljena je knjižnica, a prva dijela su upravo ona smatrana visoko vrijednima i u Poljskoj. Naravno, to ne znači da svi članovi Udruge obožavaju upravo ta djela, ali same nacionalne vrijednosti (u ovom slučaju sam uzela primjer visoke književnosti u Poljskoj kao simbola kojima se Poljska kao država valorizira i povezuje pojedince na razini nacionalne svijesti) postaju bitan element pri upravo tom subjektivnom osjećaju "smisla i perspektive" pripadnika poljske nacionalne manjine u Zagrebu. Primjer književnosti uzela sam zbog teksta u njihovom biltenu Kopernik²⁸ u kojem autorica donosi

Tim se palmama Udruga prezentira na manifestaciji *Tradicija koja nas spaja* na kojoj se predstavljaju sve nacionalne manjine u Zagrebu. Detaljnije o značenju uskršnjih palmi opisano je u nastavku rada.

²⁵ „Raz pierwszy w życiu byłam na kursie robienia palmek, nigdy w życiu nie bym tego zrobiła gdyby któs mi nie powiedział słuchaj, jest taki kurs, możesz przyjść, możesz zrobić' (...) Też dużo filmów obejrzałam których nie widziałam w Polsce, bo Barbara też organizuje filmy.“

²⁶ „Mam poczucie, że jestem członkiem, że mam coś polskie, jakby nie było tego, to tylko byliby babcia i dziadek, z nimi bym rozmawiała i nigdy indziej.“

²⁷ „My te nasze forme działania możemy zmieniać, wszystko zależy od tego kto będzie członkiem i jakie będzie miał zainteresowania (...) Problem z takimi środowiskami dijaspori polega na tym, że to są tak różni ludzie, w tak różnym wieku, z tak różnymi zainteresowaniami, że właściwie to co ich włączy to jest tylko ta polska tradycja i polski język i znaleźć coś takiego, co to wszystko jakieś wspólnie złączy jest dosyć trudne.“

²⁸ Kopernik specjal 1 2013.

kako su migrantice koje su se doselile 1970-ih i 1980-ih godina sa sobom donijele cijele obiteljske zbirke, a neki samo ono što se smatralo posebno važnim za očuvanje poljskog identiteta, a to su upravo djela koja spadaju u kanon poljske književnosti (Sychowska 2013:19).

No, osim spominjanja visoke književnosti kao sredstva preslikavanja vrijednosti domovine na Udrugu i njene članove, važan je element i svijest o samom karakteru identiteta. Budući da se identitet više ne prihvaća kao nešto što zacrtano postoji u danom vremenu i prostoru, tako i isticanje samo knjiga iz kanona visoke književnosti nije dovoljno za njegovo očuvanje. Autorica tako prepoznaje identitet fluidnom i dinamičnom pojavom te kako je važno pratiti i promjene unutar poljske kulture kako im vlastita domovina ne bila postala strana i nerazumljiva (ibid.).

„Međutim, s vremenom se pokazalo da u stvari imamo vrlo malo toga što bismo mogli u slobodno vrijeme pročitati, spomenutu već klasiku, cijeli kanon poljske književnosti, već znamo. Te smo knjige čitali kao lektiru u školi, pročitali smo kasnije da bismo se prisjetili, nešto od toga čitali smo našoj djeci. U međuvremenu su u Poljskoj objavljene tisuće novih knjiga, izraslo je nekoliko generacija pisaca, neki od njih su postali svjetski poznati, a neki čak prevedeni na hrvatski jezik dok je naše znanje u tom području postalo sve više fragmentarno. Naslovi i prezimena koji su više ili manje poznati svakom Poljaku, nama često nisu značila ništa.“ (ibid.)

Ovaj primjer književnosti (a lako sam mogla uzeti primjer filmova i izložbi koje članovi Udruge gledaju i posjećuju) kao elementa kulture pokazuje kako je za održavanje identiteta Udruge važno „ići u korak“ s vremenom i trendovima u Poljskoj kako bi članovi zajednice imali osjećaj pripadnosti ne samo Udruzi, koja im zamjenjuje domovinu u iseljeništvu, već i samoj domovini koja je od trenutka u kojem su je napustili do danas proširila svoj opus kulturnih dobara. U ovome primjeru miješaju se također privatna i javna sfera pojedinca i Udruge. Neke od mojih kazivačica naglašavaju kako su u Udruzi pročitale knjige koje u Poljskoj nisu, na primjer upravo spomenute klasike ili kako su pogledale filmove koje ih prije uopće nisu zanimali. Osim što privatna sfera pojedinca utječe na konstrukciju identiteta Udruge, tako i stvoreni identitet Udruge kroz međusobnu interakciju nje i pojedinca utječe na jedinku i „prisiljava“ ju da uhvati korak bilo s temom koja ju prije nije zanimala, recimo s piscem iz 15. stoljeća ili s avangardnim filmovima. Osim što Udruga pruža članovima prostor da održavaju identitet prateći mijenjanja kulture u matičnoj domovini, ona je bitan akter pri prenošenju poljskog identiteta njihovim potomcima.

2.4. Poljska dopunska škola

Poljska škola nastala je zajedno s Udrugom još 1992. godine, a od 2005. godine dobiva status Poljske dopunske škole pri Veleposlanstvu Republike Poljske u Zagrebu. U školi se provodi dopunski program obrazovanja za osnovnu školu i gimnaziju (7., 8., i 9. razred OŠ).²⁹ Potomci Poljaka s kojima sam razgovarala, odnosno mladi ljudi koji su sada u dvadesetima ili tridesetima godinama života, u školi su učili poljski jezik, imali lekcije iz poljske geografije i povijesti, likovni, jednu godinu vjeronauk im je predavao poljski svećenik, a također su gledali i poljske filmove. Najviše djece, koja su pohađala školu, bilo je iz miješanih brakova, ali pohađala su je i djeca poljskih konzula i veleposlanika. U međuvremenu, škola je uvela nove sadržaje što je vidljivo iz kazivanja:

„Danas je poljska škola preuzela tu kao vodeću ulogu i pripremaju recitacije i neke predstave kazališne, pripremaju i jaslice jer jaslice su u Poljskoj upravo jedna predstava, u Krakovu ima ta posebna škola jaslica i natjecanja su u njima, u izradi, to je već tradicija krakovska (...) poljska škola danas isto ima pripremu, recimo ukrase za bor i tako razne radionice.“ (Marysia, rođ. 1946.)

Jezik je bitan element za njegovanje identiteta mojih kazivačica, ali za njihovu djecu koja su rođena u Hrvatskoj, on je ponekad jedina i sukladno tome najjača komponenta koja održava vezu njih s poljskim identitetom usađenim uglavnom od strane majke. Sva su djeca kazivačica bili polaznici Poljske dopunske škole koja traje devet godina. U njoj su dobili osnovno znanje o Poljskoj temeljeno na predmetima poljski jezik, povijest, književnost, geografija. Škola im je, uz majku, najveći izvor znanja o Poljskoj. Jednako kao što kazivačice moraju ići u korak s vremenom kada su u pitanju književnost ili filmovi kako im sadašnja Poljska ne bi postala strana, tako se i njihova djeca moraju više truditi žele li svojoj djeci, trećoj generaciji, prenijeti poljski identitet, u čijem je slučaju jezik primarna spona. Od poljskih doseljenika koji su se doselili kao djeca i djece imigranata saznala sam:

„Ne gajim neke osjećaje za Poljsku da ću se ja tamo preselit. Ja se jesam rodio u Varšavi, ali imam ono što mi je majka na neki način prenijela, to sam ulovio i to je to.“ (Marek, rođ. 1981.)

„Ali i zbog mame, na primjer, vidim po svojoj djeci razliku. Mama je tu došla i bilo je za nas dobro to što nije savršeno znala hrvatski pa je s nama pričala na poljskom, mama na poljskom, a tata na hrvatskom. A s mojom djecom je druga situacija, kćer i

²⁹ https://zagrzeb.msz.gov.pl/hr/poljska_dijaspora_u_hrvatskoj/nastava_poljskog_jezika/.

sin idu u poljsku školu i mi se moramo više kontrolirati jer je moj prvi jezik ipak hrvatski. Kada razmišljam, razmišljam na hrvatskom i uvijek moram sebe i druge opominjati da pričaju sada na poljskom (...).“ (Marta, rođ. 1982.)³⁰

2.5. Aktivnosti potomaka poljskih doseljenika

Polaznici poljske škole s kojima sam pričala više nisu djeca, tako da su školu pohađali prije desetak i više godina. Pohađajući školu, dobili su osnovno znanje o Poljskoj, a dvoje kazivača su bili članovi sekcije Mladih, osnovane 2006. godine. Razloge osnivanja sekcije Mladih objasnila je osnivačica:

„(...) jer su se u Udruzi najviše gospođe sastajale. Program je bio više za starije, a za mlade je bio dosta slab, tako da nismo imali puno prilika sastajati se i nekako smo stupili u kontakt. Pokazalo se kako većina nas studira, imali smo vremena i odlučili smo osnovati sekciju.“ (Marta, rođ. 1982.)³¹

Sekcija je osnovana zbog potrebe mladih za međusobnim druženjem i organiziranjem događanja koja su njima bila zanimljiva. Osnovani su plesnu grupu „jer nisu svi htjeli biti članovi „Wisła“ (Marta, rođ. 1982.), snimali su par kratkih filmova iz poljske povijesti i obilježavali poljske blagdane na svoj način. O tome govori sljedeći citat:

„Bila je ta razlika u godinama, bile su neke gospođe starije od naših roditelja u penziji i nekada to se nije slagalo s njihovim idejama, njihovom načinom organiziranja blagdana, tih katoličkih. Mi smo htjeli imati Badnjak na svoj način ili Uskrs ili Svetog Andreja (Andrzejki), to je isto za mlade i pozvati svoje prijatelje i s polonistike. To se nije svima svidjelo, ali par godina nam je uspijevalo, sami smo to organizirali i učili smo o nekim tradicijama i hrani.“ (Marta, rođ. 1982.)³²

³⁰ „Ale i poprzez mamę, na przykład widzę po swoich dzieciach troszkę różnice, mama przyjechała tutaj co za nas było dobre, nie umiała na tyle języka chorwackiego i z nami mówiła po polsku, mama po polsku, tata po chorwacku, a z moimi dziećmi inna sprawa, córeczka 4 lat, syn 6 lat, chodzą do tej polskiej szkoły, już musimy się bardziej kontrolować, na tyle, bo mój pierwszy język to chorwacki i chyba rozmyślałam nawet na jakim języku rozmyślam, chorwacki, bo mi pierwsze co mi chodzi i muszę zawsze przypominać i sobie i innym wymówcie teraz po polsku (...).“

³¹ „(...) bo w Towarzystwie to najczęściej Panie się spotykały, było bardziej dla starszych program, dla młodszych słabo było, tak że nie mieliśmy za okazji sporo spotykać się, i jakoś doszliśmy to tych kontaktów, okazało się większość nas na studiach, mamy czasu i sekcje założyliśmy.“

³² „Była ta różnica wiekowa, były te panie, starsze od naszych rodziców, na emeryturze, i czasami to się nie zgadzało z ich planami, ich sposobem podejścia do tych świąt, tych katolickich. Tak, że my chcieliśmy swoją Wigilię na swój sposób czy Wielkanoc czy Andrzejki, to też dla młodych, w swój sposób, to było ciekawe, i zaprosić przyjaciół i z polonistyki. Nie wszystkim se podobało ale udało się tych parę lat, to sami organizowaliśmy i uczyliśmy się tych tradycji i tych potraw.“

Sjećanja na djetinjstvo imaju bitnu ulogu pri oblikovanju identiteta. Sjećanja koja djeca Poljaka, ili čiji je jedan roditelj poljskog porijekla (u ovom istraživanju majka), dijele se na provedene blagdane i praznike u Poljskoj te znanje koje su dobili u poljskoj školi. Poljski jezik naučili od majke i tijekom školovanja, a zbog razlika u godinama s članovima Udruge, odlučili su pokrenuti druge aktivnosti. Stoga oni svoj identitet kreiraju odabirući određene elemente poljske kulture i oblikujući ih na vlastite načine, bez obzira na moguće neslaganje sa starijim članovima. Mladima je bitnije zabavno sudjelovanje u aktivnostima i vlastita interpretacija kulturnih praksi nego imitiranje načina njegovanja običaja starijih članova Udruge.

2.6. Vokalna grupa „Wisła“

Godine 2003. u krugu djelovanja Udruge, nastala je i vokalna grupa „Wisła“ koja se povezuje s folklornom poljskom tradicijom, a čije članice nastupaju u poljskim narodnim nošnjama. Kazivačica, koja je ujedno članica i sadašnja voditeljica grupe, navodi kako je grupa nastala „kao vizit karta za našu Udruhu, da se malo možemo predstaviti“ (Marysia, rođ. 1946.), a ujedno i jedan od načina nošenja sa iseljeništvom. Grupa je aktivna i broji mnoge održane izvedbe diljem Hrvatske i Europe, a ukupno su snimili dva CD-a, jedan s poljskim božićnim pjesmama, a drugi s narodnim pjesmama iz repertoara poljskog ansambla Mazowsze. Kazivačica navodi kako vokalna grupa prije svega želi propagirati poljsku kulturu i održati tradicijsku kulturu koja se veže za poljske običaje i blagdane:

„(...) Mazowsze, koji je kao Lado, velik i profesionalan ansambl koji po cijelome svijetu nastupa, prenosi poljsku tradiciju i kulturu. Važan je za očuvanje jezika, očuvanje tih tradicija i da se ne zaboravi poljski jezik i Poljska. Ta melodija, to su zaista lijepe pjesme koje nas nekako podignu, nose. Dosta nas je već penzionerki, tako da nam to i sentimentalno puno znači da smo povezane s domovinom, danas je to malo lakše jer su tu tehnologije i televizije i telefoni, tako lako čovjek može i otputovati, a nekad smo bili dosta udaljeni i iz čežnje za domovinom je sve to poteklo.“ (Marysia, rođ. 1946.)

„Wisła“ daje Marysi prostor u kojem ona može njegovati svoj identitet i povezanost s Poljskom, mjesto gdje može očuvati svoja sjećanja i pjesme koje je naučila još u djetinjstvu te pomoću koje zajedno s ostalim članicama sebi olakšava čežnju za domovinom. Nasuprot Marysie, postoje članice Udruge koje u Poljskoj tradicijske pjesme nikada nisu slušale:

„Narodne pjesme koje sad pjeva „Wisła“, za mene te pjesme nisu bile ništa posebno, to su bile pjesme koje sam slušala ako bih upalila radio, ali ja stvarno nisam slušala takve programe. Općenito je folklor u Poljskoj na drugačijoj razini nego ovdje, ali ovo što vidim, Polonija se tog folkloru drži.“ (Barbara, rođ. 1947.)³³

Župarić-Ilija piše kako je „folklor je česta kulturna praksa kojom se nacionalne manjine predstavljaju i kojim se u javnoj sferi pojedini segmenti kulture prikazuju zajedničkim svim članovima. „(...) sadržaj manjinskih medija usmjerava se stoga na čuvanje kulturne baštine i jezika manjine, a informativna vrijednost postoji samo u dijelu izvještavanja o djelatnostima manjinskih organizacija.“ (Župarić-Ilijić 2011:147-148).

No, često članovi Udruge privatno folklor ne vide praksom koja je njima bliska niti se s njime mogu povezati, a da nema Udruge i njenog djelovanja vezanog za folklor, ne bi ih niti zanimalo, kao što vidimo iz dva kazivanja: „Imam dojam da sam u Poljskoj još bi me manje zanimalo nego sad!“ (anonimna kazivačica). „Nikad u životu nisam imala u Poljskoj nošnju na sebi, kak' bi to bila moja tradicionalna nošnja?“ (Magda, rođ. 1970.) Razlog tome ujedno je što kazivačice dolaze iz gradova, a ne sa sela u kojem su folklorne prakse zastupljenije, tako da on nikada nije bio dio njihovog života u Poljskoj pa s time ni identiteta. O tome da neke članice nisu imale doticaja s poljskim folklornim praksama u Poljskoj donosi sljedeći citat: „I po uzoru na tu staru Poloniju, ta koja je došla prije dosta godina i koja je bila sa sela (...) oni su pamteli dijalekt i folklor. Ja to iz svog doma nisam donijela.“ (Barbara, rođ. 1947.)³⁴ Kazivačica je također prepričala situaciju koja joj se dogodila tijekom javnog nastupa, a koju možemo povezati s prethodno navedenim citatom Župarić-Ilijić o tome kako se određeni tradicijski elementi kulture upisuju svim članovima jedne manjine kao zajedničkim:

„Ja na primjer, o narodnim nošnjama nisam ništa znala. Znala sam da postoje razne nošnje, ali jednom mi se desila neugodna situacija jer je jedan naš bivši ambasador održavao 'Dobri ljudi', televizijski program gdje je on bio voditelj. Imao je pravo pozvati različite goste, no i pozvao je mene jer sam bila u Udruzi i jer sam bila lektorica na fakultetu. I ja sam sjedila među publikom i u jednom dijelu programa trebalo je nacrtati narodnu nošnju, obojati ju i reći kakva je to nošnja. Ja sam rekla da

³³„Ludowe piosenki, które teraz śpiewa grupa Wisła, dla mnie te piosenki były nie specjalnego, to były piosenki, które słyszałam jak włączałam radio, ale ja nie słuchałam takich programów. W ogóle w Polsce folklor trochę na innym poziomie jest niż tutaj, ale, to co obserwuję, w Poloniach ten folklor trzyma się.“

³⁴„I ten na wzór tej starej Polonii, ta która wyjechała sprzed lat i ta Polonia była pochodzenia ze wsi, w związku z czym było jasne, że i dialekt i ten folklor to co oni pamiętali. Ja tego z domu nie wyniosłam.“

je to *łowicka* nošnja, to nitko nije preispitivao, sve je pošlo odlično, kraj. Ali ja s tim nikada nisam imala ništa zajedničkoga.“ (Barbara, rođ. 1947.)³⁵

Tradicijska kultura pokazala se važnom pri predstavljanju Udruge i u radu Rajković Iveta i Babić, u kojem su autori kod svojih kazivačica uočili da suvremene visokoobrazovane migrantice ove običaje nisu prakticirale u Poljskoj te su svoj poljski identitet, posebice onaj temeljen na tradicijskoj kulturi, osvijestile tek kad su se iselile, ali i kad su počele sudjelovati u radu Udruge (2018:193).

2.7. Analiza aktivnosti Poljske kulturne udruge „Mikołaj Kopernik“

Javna sfera poljske kulturne Udruge je simbolički prostor gdje se članovi okupljaju i prezentiraju svoje prakse, koje zajedno čine *inter-identitet* Udruge. Javna sfera Udruge ima predstavljajući karakter koji se najviše ističe putem vokalne grupe „Wisła“. Kao i u slučaju uskršnjih palmi, i kod izvedbi vokalne grupe možemo uočiti selekciju folklornih elemenata koji se u javnoj sferi predstavljanja Udruge upisuju svim članovima kao zajednički. Tradicijske (narodne) pjesme koje grupa pjeva i narodne nošnje u kojima se predstavlja primjer su prakse preuzimanja određenih značajki poljske kulture, uzimaju se pjesme ansambla Mazowsze, koji slovi kao najvažniji folklorni ansambl u Poljskoj, koje grupa prerađuje i izvodi, a nošnje koje se nose su one koje je „u tom trenutku bilo najlakše za nabaviti“ (Marysia, rođ. 1946.). Mnogi članovi Udruge nikada nisu poznavali ni pjesme ni nošnje, no sada kada žive izvan Poljske, one postaju kulturni markeri identiteta Udruge u javnoj sferi. Možemo uočiti kako privatna sfera pojedinaca, njihovi interesi i aktivnosti, utječu i kreiraju predstavljajući identitet Udruge u javnoj sferi koji zatim, takav prerađen i nadograđen, utječe na pojedinca i upisuje mu, htio on to ili ne, prerađene elemente kulturnih praksi koje su mu nekada bile nepoznate.

Želja za njegovanjem poljskog identiteta i izvođenjem praksi kakvih se kazivačice sjećaju neki su od razloga za osnivanje Udruge i vokalne grupe. U Udruzi Poljakinje njeguju svoju *poljskost* kroz elemente tradicije koje pamte i koje kreiraju kroz skupne radionice na kojima se afirmira jedinstvena i zajednička poljska kultura kao i što se održava kohezije

³⁵ „Ja na przykład, o strojach ludowych nie wiedziałam. Wiedziałam, że to różne stroji, ale raz byłam w takich dość sytuacji niedobrej, bo jeden z naszych poprzednich ambasadorów miał taką audycję Dobri Ljudi, taki telewizyjny program gdzie on był gospodarzem. I miał prawo zaprosić różne gości, no i zaprosił mnie, bo byłam w Towarzystwie i byłam lektorem na uczelni (...) I ja sam siedziałam na widowni, no i jedno takich punktów programów trzeba było namalować strój ludowy, wypełnić kolory i powiedzieć jaki jest to strój ludowy. No i ja powiedziałam łowicki, nikt tego nie kwestionował, poszło świetnie, koniec, tak że ja z tym nigdy nie miałam wspólnego nic.“

unutar zajednice. Budući da je identitet dvostruk, i poljski i hrvatski, tako su i sfere privatnog i javnog višeslojne. Ona privatna je osobna, izgrađena na sjećanjima na život u Poljskoj, ona koja se prenosi na obitelj, na kćeri i sinove, i ta privatna isplovljava u javnoj sferi djelovanja Udruge i manifestira se u događajima Udruge. Zadovoljstvo programom djelomično ovisi koliko će pojedinac svoga osobnoga moći manifestirati u Udruzi, u programima koji su trenutno 'na visokoj razini', intelektualni i prepuni izložbi i predavanja. Kazivačice koje se bave književnošću, poviješću i umjetnošću iskazuju zadovoljstvo jer ono što ih zanima, ono osobno, mogu iskazati u javnom djelovanju (na primjer kazivačica Anna koja je napravila izložbu o poljskim jasticama, kazivačica Margot koja je napravila izložbu u poljskom umjetniku Witkacyu, kazivačica Magda koja je održala predavanje o Ustanku u varšavskom getu). Neke kazivačice koje tu „visoku umjetnost“ ne doživljavaju zanimljivom osjećaju nezadovoljstvo jer osjećaju da je „prije bilo bolje, kada si se samo mogao okupiti u Udruzi i popiti kavu, popričati“ (Krystyna, rođ. 1957.).

Javno je, dakle, djelovanje pojedinca u Udruzi, sfera isprepletana s njegovim osobnim, privatnim interesima i njegovim poljskim identitetom. Ta poljski identitet „čuva“ kroz sjećanja na život u Poljskoj, kroz priče o djetinjstvu i mladosti, kroz dječje igre i odlazak za fakultet. Kada vokalna grupa „Wisla“ pjeva u zagrebačkoj katedrali, članice nastupaju s pjesmama koje kazivačica Marysia naglašava da su prepoznate kao „osobito melodiozne“. Taj repertoar neki članovi Udruge ne poznaju niti slušaju. Interpretirani elementi tradicije su kulturna obilježja s kojima se ne identificiraju svi pojedinci u privatnoj sferi, ali su u javnosti prikazani kao obilježja cijele Udruge. Javna i privatna sfera su isprepletene, ono što je dio javne sfere ne mora biti privatno, ali one što je privatno može postati javno (kao na primjer kazivačica koja voli poljskog književnika Witkacya o kojem je napravila izložbu), a tim se elementima kulture Udruga u javnosti prezentira i afirmira.

3. BOŽIĆNE I USKRSNE OBIČAJNE PRAKSE

Cilj ovog poglavlja o običajnim praksama je prikazati na koji način kazivači slave Božić i Uskrs u krugu obitelji, a kako unutar Udruge. Nakon opisnog prikaza uskrasnih i božićnih običajnih praksi, napraviti ću detaljniju analizu izložene građe.

3.1. Božićne običajne prakse u obiteljskom okruženju

Kazivačica Krystyna i njena obitelj slave Božić u Zagrebu „na poljski način“, odnosno isto kao što je kazivačica slavila u Poljskoj: „Mi ni ne znamo kako izgleda hrvatska proslava Božića!“ (Krystyna, rođ. 1957.) Na Badnjak se cijela obitelj okuplja za stolom na kojem se poslužuju 12 posnih jela. U regiji odakle je Krystyna (sjever Poljske, Suwałki), 12 jela simbolično predstavljaju 12 apostola. Ispod bijelog stolnjaka nalazi se sijeno na koje se stavlja bijeli kruščić tj. hostija³⁶. Ta je hostija jedna od najbitnijih elemenata proslave jer se njenim dijeljenjem čestita Božić. Jela moraju biti posna pa se u skladu s time pripremaju jela sa šaranom. Juha s gljivama je obavezna, a još se kuhaju i juha sa zeljem i gljivama i kuhani krumpiri. Iz Poljske pribavljaju haringu koju pripremaju na razne načine, a za desert jedu kompot sa sušenim voćem, krpice na slatko³⁷ i specijalni desert od kuhane pšenice na slatko sa sušenim voćem, medom, makom i orašastim plodovima³⁸. Ovo se potonje jelo inače priprema u istočnoj Poljskoj (iz koje dolazi Krystynina snaha koja je donijela taj običaj za sobom), a Krystyna ga je naučila pripremati od drugih Poljakinja u Udruzi. Kazivačica navodi kako je još jedna važna božićna praksa ostavljanje praznog mjesta pri stolu. Prazno se mjesto s tanjurom i priborom za jelo ostavlja za neočekivanog gosta koji može stići svaki čas, za izgubljenu osobu bez obitelji. Prije jela se cijela obitelj pomoli i zatim objeđuje. Poslije večere svi otvaraju poklone pod borom, pjevaju božićne pjesme i odlaze na polnoćku. Sam dan Božića obitelj provodi zajedno.

Kako Krystyna, tako se i kazivačica Anna od prvog dana dolaska 1980. god. trudila slaviti blagdane jednako kao što je to radila njena obitelj u Poljskoj, uz objašnjenje da: „U tome najnostalgичnijem periodu emigracije, čovjek se trudi prenijeti nešto od tih običaja i ovdje i uvijek sam ovdje slavila te blagdane kao i kod mene doma“ (Anna, rođ. 1954.).³⁹

³⁶ Na poljskom jeziku *oplatek*.

³⁷ Ibid. *Łazanki*.

³⁸ Ibid. *Kutia*.

³⁹ „Ten moment najbardziej nostalgiczny w przypadku emigracji, że człowiek stara się coś z tych polskich świąt przenieść tutaj i rzeczywiście robiłam takie Świąta, jak były u mnie w domu.“

Anna je iz Krakowa, ali slavi Božić kao i Krystyna. U Zagrebu se za stolom okuplja cijela obitelj, a pridružuje im se i druga poljska obitelj, također članovi Udruge. Ponekad zovu i prijatelje iz Hrvatske. Hostiju kazivačici šalje njena majka iz Poljske, zbog čega kazivačica ima osjećaj da s njima putem te pošiljke dijeli hostiju i čestita Božić. Iako je dijeljenje hostije proizašlo iz religije, kazivačica navodi kako je za nju i njenu obitelj taj običaj nadišao religijsko značenje i poprimio više obiteljsko. Kazivačica naglašava kako nije važno pridržavati se netko religije ili ne, dijeljenje hostije je jednako bitno za sve, kako i doma tako i u Udruzi. Jede se 12 jela, obavezno i crveni boršč s okruglicama⁴⁰. Na stolu se znaju naći i plodovi mora, ne tipični za Poljsku, bakalar, riba pripremljena na grčki s rajčicama, riblje salate, šaran u želeu ili pečen u pećnici. Za Božić se jedu ostaci od Badnjaka (kazivačica je objasnila: „12 jela je ipak puno!“), pripremaju se purica i razne salate od krumpira ili drugog povrća.

Kazivačica Marysia je iz jugoistočne Poljske, a Božić u Zagrebu također slavi s obitelji na poljski način. Kazivačica priča, kako je u Poljskoj običaj da se obitelj okupi na Badnju večer kada se na nebu pojavi prva zvijezda, što ovdje u Hrvatskoj rijetko može prakticirati zbog obaveza. Na stolu treba biti 13 jela, obavezna je gusta juha s gljivama i vrhnjem, a haringa se priprema na razne načine; može biti glavno jelo ili na salatu kao hladno jelo. Peče se šaran, obavezan je kuhani krumpir i kiselo zelje s graham. Kazivačica navodi da su za njenu regiju karakteristična jela poput heljdine ili prosene kaše s voćem na slatko, valjušci⁴¹ sa suhim šljivama i krafne koje se serviraju sa specijalnim pekmezom od ruže. Na stolu su obavezni kruščići (hostije), a na tanjur ih se stavi onoliko koliko ima sudionika i jedan više za eventualnog pridošlicu, neočekivanog gosta. Pjevaju se božićne pjesme i nakon toga se ide na polnoćku.

Po opisima božićnih praksi unutar obitelji, možemo uočiti kako kazivačice, od preseljenja u Hrvatsku sve do danas, prakticiraju običaje na način koji su naučile u Poljskoj. Tako njeguju svoj osobni identitet i prenose naučene prakse iz Poljske svojoj djeci. Osim elemenata koje su donijele iz Poljske, kazivačice su usvojile i nove prakse, primjerice pripremanje novih jela. U opisima proslava svih kazivačica, ponavljaju se simbolički motivi neočekivanog gosta i dijeljenja hostije. Sljedeći odlomak se bavi praksama proslava Božića u Poljskoj kulturnoj udruzi.

⁴⁰ Ibid. *Barszcz czerwony z uszkami*.

⁴¹ Ibid. *Pierogi*.

3.2. Božićne običajne prakse u javnoj sferi Poljske kulturne udruge „Mikołaj Kopernik“

U ovome poglavlju, cilj je bio istražiti kako se transformiralo obilježavanje Božića u Udruzi. Članovi Udruge su unazad desetak godina proslavu organizirali u sjedištu Udruge dok zadnjih nekoliko godina svečanu večeru u susret Božiću organiziraju u restoranu. Večera se održava tjedan dana prije Božića, a većina se jela naručuje. Usluga *cateringa* priprema poljska jela po receptima koje donose članove Udruge. Jela moraju biti posna, a svatko od članova može dodatno donijeti jelo koje sam odluči pripremiti. Tako se često na jelovniku znaju naći, osim „klasičnih“ jela, i ona regionalna. Članovi Udruge dolaze sa svojim obiteljima, pozvani su predstavnici drugih nacionalnih manjina iz Zagreba i poljski svećenik. Obavezno se dijeli hostija, a poslije večere članovi vokalne grupe „Wisła“ pjevaju poljske božićne pjesme. Taj susret su kazivači opisali ovim narativima:

„Svaka gospođa donese svoje jelo koje je karakteristično za regiju, tako da se na stolu nađe mnoštvo različitih jer istočna Poljska ima svoje specijalitete, zapadna isto svoje. Šlezija ima, na primjer, tjesteninu s makom i onda ju kolegica iz Šlezije donese. Ja inače donosim nešto od gljiva ili to zelje s graškom ili s gljivama.“ (Marysia, rođ. 1946.)

„Jednostavno se zna što se treba naći na stolu i onda se [ta jela, op.a.] naručuju u restoranu, da želimo to i to. Boršč, može biti i juha s gljivama, zelje s gljivama i obavezna je tradicijska haringa i šaran. To se treba naći na svakom stolu na Badnjak, bez toga ne možemo zamisliti Badnjak. (...) Dodatno ima još raznih jela, eventualno tko želi i tko hoće donijeti svoje, regionalno je uvijek rado viđeno i to donosimo.“ (Krystyna, rođ. 1957.)

„Zadnjih nekoliko godina to i nema neki obiteljski karakter zato jer je tu, tu su i druge manjine koje dođu jer one nas pozovu pa moramo i mi njih. Zato je to sve dosta malo spalo u promociju poljske kulture.“ (Marek, rođ. 1981.)

Prema kazivanjima, večere u sjedištu Udruge su bile opuštenog, neformalnog karaktera. U njima su sudjelovali samo članovi Udruge i njihovi bližnji s ciljem kohezije zajednice dok, prema nekim kazivanjima, u novije vrijeme večere u restoranima imaju za cilj promociju poljskog identiteta. Taj se identitet predstavlja gastronomijom i praksama koje neki članovi u obiteljskom domu ne prakticiraju, na primjer, pjevanjem poljskih božićnih pjesama i molitvom. Što se tiče odabira jela, iako su kazivači naglasili kako se izbor hrane „jednostavno

zna“, neki su komentirali kako, budući da dosta članova dolazi iz različitih dijelova Poljske, znaju izbiti diskusije o tome što je to tipično jela za Božić i kako se ono priprema. O tome svjedoči slijedeći citati:

„Razlikuju se od jela u Udruzi [jela pripremljenih kod kuće, op.a.], razlikuju se iz razloga što, moja šefica, ona je iz istočnog dijela Poljske iz Hainuft, na granici s Bjelorusijom i regionalno je to drugačije. Svatko nosi neko svoje jelo, tu postoje prepirke „Ma ne, ne to se ne radi tako, već ovako, kod mene doma se uvijek radilo tako i tako.“ (Marek, rođ. 1981.)

3.3. Uskrsne običajne prakse u obiteljskom okruženju

Kazivačice su proslavu Uskrsa u zagrebačkim domovima opisale jako slično. Kazivačica Krystyna je poljske običaje, koje je prakticirala u roditeljskom domu u Poljskoj, obogatila elementima kulturnih praksi koje je vidjela i naučila od drugih Poljakinja u Udruzi. Tako kazivačica, kad je u pitanju uskršnji jelovnik, objašnjava: „Mi ta jela već pomalo izmišljamo, čini ih modernijima jer tu [za Uskrs, op.a.] nema baš nekih regionalnih jela, zna se da su jaja, *żurek*, bijela kobasica tipično poljska“ (Krystyna, rođ. 1957.). Dan prije Uskrsa, priprema se uskršnja košarica⁴² u koju Krystyna stavlja bijeli izvezeni ubrus i salvetu u kojoj su kruh, jaje i malo soli. U Poljskoj se goste pozdravlja kruhom i soli, a simbolično košarica označava želje kako se hrana i osoba „ne bi pokvarile“. Uoči Uskrsa, Krystynina obitelj iz Poljske šalje male figurice janjeta napravljene od šećera⁴³, upakirane u celofan i dekorirane travom. Uz janje je postavljena crvena zastavica s bijelim križem ili obrnuto, crveni križ na bijeloj zastavici. Od jela je obavezna gusta krem juha od kiselog tijesta s raženim brašnom u koju se dodaju jaja i bijele kobasice⁴⁴. Priprema se šunka zapečena u tijestu i razne salate koje su se gospođe u Udruzi međusobno naučile; salate sa sirom, s ciklom i s jajima. Središnji motiv uskršnjeg jelovnika su jaja te se pripremaju mnoga jela kojima je jaje baza. Tako se na stolu mogu naći jaja s majonezom i jaja punjena na razne načine. Kazivačice naglašavaju kako se jako pazi na izgled i dekoraciju jela, koja moraju izgledati svečano. Od velike su važnosti i pisanice, a prije početka jela, članovi obitelji se međusobno lupkaju jajima. Od deserata priprema se kolač sa sirom, kuglof, a posebno je važan kolač *mazurek*. Taj se kolač priprema od prhkog tijesta oblikovanog u različite oblike i prelivenog karamelom na koju se

⁴² Ibid. *Świeconka*.

⁴³ Ibid. *Baranek wielkanocny*.

⁴⁴ Ibid. *Żurek*.

kasnije stavljaju suho voće i bademi. Kod *mazureka* je također bitna dekoracija često rađena od čokolade s motivima grana, koje označavaju novi početak života.

U uskršnjim praksama, kao i u božićnim, možemo uočiti simboličku važnost u gastronomiji. Kazivačice su naglasile kako kombiniraju određene hrvatske elemenata, čime obogaćuju jelovnik. U tome kako kazivačice kod kuće pripremaju jela naučena u Udruzi možemo vidjeti ispreplitanje privatne sfere pojedinca i javna sfere Udruge.

3.4. Uskrsne običajne prakse u Poljskoj kulturnoj udruzi „Mikołaj Kopernik“

Proslava Uskrsa organizira se u sjedištu Udruge na Cvjetnicu. Tjedan dana prije Uskrsa, članovi se okupljaju i svatko donosi svoje jelo. Kako je objasnila jedna kazivačica: „To su jela koja su se uvijek pripremala u našim poljskim obiteljima“ (Anna, rođ. 1954.). Tako se na stolu nađe mnoštvo jela od jaja, koje je glavni motiv uskršnjeg stola, šunka (kazivačica naglašava da se u Poljskoj više jede bijela kobasica, ali tu u Hrvatskoj poslužuju šunku), *zurek*, razne salate, a važno je i razno povrće koje je specifično za početak proljeća⁴⁵ poput rotkvica. U Poljskoj je specifičan vlasac, ali budući da tu u Hrvatskoj prema kazivačicama nije, poslužuje se mladi luk. Prije uskršnjeg doručka, neki od članovi odlaze na organiziranu misu na poljskom jeziku, a poslije mise svećenik dolazi u Udruhu blagosloviti jela. Nakon toga, članovi objeduju, a kako izgleda zajednička proslava blagdana, vidljivo je u idućem kazivanju:

„Na stolu je uvijek za blagdane bijeli stolnjak i jela su dekorirana, ne može to bit samo salata, uvijek su nekakve grančice, cvijeće, dekoracije od jaja. Uvijek se nađe neko zelenilo da to izgleda šareno i bogato. Poštovanje i nas i gostiju se iskazuje tim svečanim jelima i obavezna je svijeca. Prije svakog jela ustajemo i izgovaramo molitvu na poljskom, u Udruzi svećenik blagoslivlja stol i tek nakon molitve objedujemo.“ (Krystyna, rođ. 1957.)⁴⁶

⁴⁵ Ibid. *Nowalijki*.

⁴⁶ „Stół zawsze na święta, jest biały obrus i potrawy są udekorowane, nie może być tylko sałatka, zawsze są jakieś gołązki, kwiaty, dekoracje z tych jajek, zawsze tego zielonego, żeby to wyglądało kolorowo i bogato, że i uszanowanie i gości i nas, że to jest potrawa świąteczna i obowiązkowo jest świecka. Przed każdym rozpoczęciem posiłku stajemy i na stojąco odmawia się modlitwę, my to po polsku mówimy. W Towarzystwie mamy błogosławienie posiłku, mamy księdza i dopiero wtedy idziemy spożywać.“

3.5. Simboličko značenje uskršnjih palmi

Prije proslave Uskrsa, članovi Udruge svake godine tijekom ožujka organiziraju radionicu izrade uskršnjih palmi.⁴⁷ U Poljskoj se takve palme izrađuju od grana vrbe ili šećerne trske oko kojih je omotano suho ili svježe cvijeće i bilje, a znaju biti visoke i do dva metra (sastav palmi regionalno varira). Zanimljivo je to što niti jedna od mojih kazivačica nikada te palme nije izrađivala u Poljskoj. Jedna je kazivačica došla na ideju da bi mogle izrađivati uskršnje palme kada je pronašla upute za njihovu izradu na internetu:

„Na primjer, ja doma, mi u Udruzi imamo običaj raditi te uskršnje palme, a u mojem se domu to nikad nije radilo, to se uvijek kupovalo (...) tako smo ih počeli izrađivati u Udruzi, istraživali smo kako one originalno izgledaju. Ja sam automatski preuzela taj običaj i donosim te palme kući i mogu reći da sam ja neke stvari od Udruge dobila, a ne da sam donijela.“ (Anna, rođ. 1954.)⁴⁸

Jedna je kazivačica naglasila kako se u njenom kraju u Poljskoj izrađuju buketi ili vijenci od sušenog cvijeća i vrbinih grana, a ne palme,:

„U mojoj se regiji takve palme ne rade. Vrbe, cica mace, time se ukrašavalo, koristilo ih se za izradu takvih buketa, neke se nosilo na Cvjetnicu [za posvetu, op.a.] (...) moja je regija najhladnija regija Poljske tako da tada [u proljeće] još nije bilo zelenila, a to su prvi simboli proljeća.“ (Krystyna, rođ. 1957.)⁴⁹

Druga je kazivačica rekla kako nikada ne bi ni počela izrađivati palme da joj u Udruzi nisu rekli kako organiziraju radionicu. U Poljskoj se palme mogu vrlo lako kupiti i na Cvjetnicu se odnose u crkvu posvetiti. Ovdje u Hrvatskoj članice Udruge za izradu palmi donose maslinove grančice, cica mace, suho cvijeće raznih boja i neko svježe bilje. Takvo se cvijeće omotava oko bazne grane koju čine cica mace ili maslinova grančica. Žicom se cvijeće povezuje s baznom granom, a palma ne bi trebala dobivati na širini već na dužini. Na kraju se siječe višak granja i oko dna se lijepi krep papir kako bi palma bila čvrsta.

⁴⁷ Na poljskom jeziku *palma wielkanocna, palemki*.

⁴⁸ „Na przykład, ja w domu, my mamy w Towarzystwie zwyczaj, że robimy te palemki Wilekanocne, u nas w domu się tego nie robiło, to się kupowało zazwyczaj (...) zaczęliśmy sprawdzać jak one w ogóle oryginalnie wyglądają i robiliśmy warszaty palemkowe. Jakoś automatycznie przejęłam ten obyczaj i przyniosłam te palemki do domu, a więc mogę powiedzieć, że ja od Towarzystwa dostałam pewne rzeczy, a nie wniosłam.“

⁴⁹ „W moim regionie nie robią takich palm. Bазie, to jest wrba, cica mace, tym się dekorowało, używało się do tych bukietów, niektóre się nosiło w niedzielę palmową (...) że mój region jest najzimniejszy region polski, więc nie było innych jakiś było drzew, który już puszczały liście, więc to były pierwsze symbole wiosny.“

Na primjeru izrade uskršnjih palmi, uočavamo selekciju pojedinih elemenata poljske kulture i njihovo komponiranje u identitet Udruge. Niti jedna od mojih kazivačica nije izrađivala palme u Poljskoj već su ih naučile raditi u radionicama Udruge. Preuzimanjem prakse izrade uskršnjih palmi, konstruira se zajedništvo svim članovima Udruge. Kreacijom zajedničkog elementa tradicionalne kulture, Udruga se prezentira javnosti kroz razne manifestacije (radionice uskršnjih palmi, manifestacija *Tradicija koje nas spaja* gdje manjinske udruge prezentiraju svoju tradicionalnu kulturu). U izradi palmi u Poljskoj također ima regionalnih posebnosti. Sastav palmi se razlikuje od regije do regije. U nekima regijama čak ih se ni ne izrađuje, a ovdje u Zagrebu članovi Udruge preuzimaju izradu jedne vrste palmi i modificiraju ih pomoću hrvatskih komponenata (na primjer maslinovih grančica kojih u Poljskoj nema).

Palme su tako simbol afirmiranja zamišljene, odnos izmišljene, zajedničke tradicije u predstavljačkom karakteru Udruge u javnoj sferi. Privatno su one primjer selektivne konstrukcije identiteta i preuzimanja određenih obilježja iz kulture u kojoj su kazivačice nekoć živjele i koje miješaju s određenim elementima kulture u kojoj sada žive. Na primjeru palmi možemo uočiti i uobičajenu praksu koja se događa kada ljudi napuste svoju matičnu kulturu i dođu živjeti u drugu. Tada više pažnje pridaju praksama koje su nekoć uzimali „zdravo za gotovo“, a njihovim se isticanjem u novoj sredini ojačava osjećaj pripadnosti nekadašnjoj domovini i osjećaj zajedništva s ostalim pripadnicima iseljene etničke zajednice, u ovom slučaju s članovima Udruge. Tako uskršnje palme, osim simboličke uloge afirmacije poljskog identiteta i selekcije određenih elemenata poljske kulture, imaju kohezivnu ulogu između članova Udruge. Kćer poljske doseljenice tako uočava:

„Kada uspoređujem obitelji u Poljskoj i kakvi smo mi tu izvan Poljske, mislim da se više njeguju [običaji, op.a.] u Poloniji [naziv za poljsku dijasporu, op.a.]. Više brinimo o *poljskosti* nego Poljaci u Poljskoj, o običajima, ne samo katoličkim već i nacionalnim. Pridodajemo im veće značenje.“ (Marta, rođ. 1982.)⁵⁰

3.6. Analiza božićnih i uskršnjih običajnih praksi u privatnoj i javnoj sferi

Sve su kazivačice od početka života u Hrvatskoj, zbog prvobitne čežnje i nostalgije za domom, Božić i Uskrs slavile na „poljski način“. To su prakse naučene u njihovim poljskim domovima. Simboličnu ulogu u proslavama imaju i sjećanja prema kojima su kazivačice

⁵⁰„Porównuje jak patrę na rodziny w Polsce i jak my tutaj jesteśmy poza Polską, myślę, że więcej się pielęgnuje jako Polonia, więcej dba o polskości niż Polacy w Polsce, o tradycji, nie tylko katolickie więc i państwowe, pridaje se veće značenje.“ Ovdje kazivačica miješa poljske i hrvatske riječi.

nastavile slavljenje katoličkih blagdana u hrvatskim domovima, što ih je podsjećalo na dom, obitelj i djetinjstvo. Upravo riječ *dom* neke od kazivačica asocira na Poljsku te one odmah počinju opisivati načine na koje su godišnje običaje nekoć slavile s obiteljima u Poljskoj, a kojih tu nema. Kazivačice također ističu i neke regionalne specifičnosti tradicijske kulture koje su prenijele iz poljskog doma u hrvatski. Danas, kako niti jedna od njih ne živi u Poljskoj, upravo naglašena sjećanja proslave blagdana imaju vezivnu ulogu njih i nekadašnjeg života u Poljskoj.

Dakle, glavnu ulogu u gradnji narativa o proslavama unutar privatne sfere imaju sjećanja i životne priče kazivačica. Putem običajnih praksi proslave blagdana i sjećanja na njihove izvedbe u Poljskoj, kazivačice svojoj djeci prenose poljski identitet. Privatna je sfera tako simbolički prostor u kojem Poljakinje, u etnički miješanim brakovima s građanima Hrvatske, mogu njegovati svoj poljski identitet i očuvati sjećanja na Poljsku, a ujedno i usađivati te fragmentarne dijelove identiteta svojoj djeci.

Sve su kazivačice gastronomiju izdvojile kao najbitniji element proslava. Kada je u pitanju odabir jela koja će pripremati, kazivačice često unose regionalna jela drugih Poljakinja u svoje domove. U Udruzi su naučile pripremati razna jela jedna od drugih, a često i njihova djeca sama nauče pripremiti neko jelo koje postaje dio svečane večere, što potvrđuje slijedeći citat:

„(...) većina nas Poljakinja koje smo tu došle, ne znači da te običaje koje tu u Udruzi njegujemo, da smo to doma [u Poljskoj, op.a.] njegovale (...) a što se tiče kuhinje isto tako. Gospođe su iz raznih dijelova Poljske, tako da se te kuhinje međusobno razlikuju, drugačiji su nazivi. Jedna govori *pierogi*, druga kaže drugačije. To što smo mi tu stvorili je takva *inter-poljska* kuhinja.“ (Barbara, rođ. 1947.)⁵¹

U javnoj sferi, proslava Božića u Udruzi ima predstavljački karakter koji, kako je rekao jedan kazivač, spada jednim djelom pod promociju poljske kulture. U proslavama unutar Udruge, uočavamo naglašavanje elemenata koji se predstavljaju zajedničkim svim Poljacima u Udruzi. To vidimo na primjeru religijskog aspekta (dolaska svećenika koji drži govor i posvećuje hranu) i u odabiru jela, koja kazivačice opisuju „tipično poljskim“ i da se „jednostavno zna“ kakav jelovnik treba biti. U privatnoj sferi ne naglašavaju sve kazivačice religijske elemente

⁵¹„(...) większość nas Polek, które tu przyjechałyśmy ,to nie znaczy, że myśmy te obyczaje, które tu w Towarzystwie pielęgnujemy, że w domu (...) A jeśli chodzi o kuchnię, to tak samo, ponieważ panie są z różnego, z całej Polski, więc ta kuchnia jedna od drugiej się różni, nazwy są inne. Jedna mówi pierogi druga mówi jakoś tam inaczej, ja nie wiem. Tutaj, co my w Towarzystwie stworzyliśmy, to taka trochę inter-Polska kuchnia, prawda.“

kao važne. Budući da u gastronomiji postoje regionalne posebnosti i različiti recepti, kazivači ne pripremaju sva jela na isti način.

Kazivačice često daju usporedbe poljskih kulturnih elemenata s hrvatskim, naglašavajući čega u poljskoj tradiciji ima, a čega u hrvatskoj nema. Na primjerima gastronomije, pokazalo se da kazivačice kombiniraju hrvatske i poljske prakse. Učeći jedne od drugih, Poljakinje u Udruzi često doprinose modifikaciji određenih jela. Udruga je tako, simbolički rečeno, ujedno prostor i privatne i javne sfere. Mnoge kazivačice članove Udruge smatraju svojom „poljskom obitelji“, tako da konstruirani identitet Udruge utječe na pojedine, osobne identitete. Ako polazimo da je privatna sfera ona u obiteljskim domovima u kojoj su temelj sjećanja na provedene blagdane s obitelji u Poljskoj i prenošenje elemenata poljskog identiteta potomcima, onda je javna sfera Udruge simboličko mjesto okupljanja i prezentiranja svih tih pojedinih sjećanja i naučenih poljskih praksi od strane različitih pojedinaca koji žive u Zagrebu. Sve te naučene prakse kreiraju jedan *inter-identitet* poljske Udruge u kojoj članovi mogu učiti jedni od drugih i tako unositi u svoje privatne sfere neke regionalne posebnosti određenih praksi drugih članova. Javna i privatna sfera su tako međuovisna mjesta i nemoguće ih je čvrsto razdijeliti granicama.

4. ZAKLJUČAK

Na temelju provedenog kvalitativnog empirijskog etnološkog i kulturnoantropološkog istraživanja, Poljaci i njihovi potomci u Zagrebu njeguju i promoviraju svoj poljski identitet. Fokus ovoga rada bio je istražiti načine njegovanja i prakticiranja poljske kulture u privatnoj i javnoj sferi. Privatna i javna sfera su simbolička, granicama neodjeljiva mjesta; privatna je sfera osobni prostor pojedinca i praksi, kojima on njeguje svoj poljski identitet oblikovan naučenim praksama te sjećanjima na provedeno djetinjstvo i mladost u Poljskoj. Javna je sfera prostor Poljske kulturne udruge „Mikołaj Kopernik“ u kojem se svi osobni identiteti pojedinih članova isprepliću i tvore *inter-identitet* Udruge. Udruga se takvim kreiranim identitetom predstavlja javnosti, odnosno drugim građanima Republike Hrvatske. U istraživanju se pokazalo da je Udruga ujedno mjesto javne i privatne sfere. Često kazivačice druge članove iz Udruge nazivaju svojom obitelji i pojedine naučene prakse iz Udruge donose u svoju obiteljsku sferu. U privatnoj sferi sve kazivačice njeguju osobni identitet putem jezika, prenašanja poljskog identiteta svojoj djeci i kroz običajne božićne i uskrсне prakse, na kojima je u radu bio fokus.

Istraživanje pokazuje da gastronomija ima najvažniju ulogu u božićnim i uskršnjim praksama te da ona pokazuje razlike u proslavama u privatnoj i javnoj sferi. Analizom građe pokazalo se da su doseljenici iz različitih poljskih regija sa sobom donijeli posebnosti poljske gastronomije te da u Zagrebu izmjenjuju recepte, i pripremaju i drugu poljsku hranu. U svakodnevnoj prehrani često kombiniraju poljsku i hrvatsku kuhinju. Iako kazivači naglašavaju razlike između poljskih i hrvatskih proslava običaja, istraživanje je pokazalo kako su članovi Udruge inkorporirali pojedine hrvatske elemente u poljsku kulturu. Na primjeru izrade uskršnjih palmi, može se uočiti selekcija pojedinih elemenata tradicijske poljske kulture koji se koriste u kreiranju identiteta Udruge. Osim procesa selekcije tradicija, u radu se pokazalo kako se poljske prakse modificiraju. Prezentacija izrade i isticanje uskršnjih palmi kao obilježje poljske kulture na javnim kulturnim manifestacijama, pokazalo se značajnim kohezivnim sredstvom unutar zajednice i poticajem za osvještavanje poljskog identiteta pojedinca.

Potomcima poljskih doseljenika poljski su identitet u najvećoj mjeri prenijele majke, a kasnije su u poljskoj školi dobili dodatno znanje o Poljskoj i prostor gdje mogu negovati svoj poljski identitet. Rad pokazuje kako svi potomci, uglavnom djeca doseljenika, koji su sudjelovali u istraživanju govore poljski jezik, Udrugu vide kao mjesto u kojem mogu biti povezani s drugim Poljacima i hrvatskim građanima poljskog porijekla.

Analizirajući javne djelatnosti Udruge, na primjeru vokalne grupe „Wisła“ uočavamo askripciju folklornih elemenata svim članovima Udruge, iako su pojedini kazivači istaknuli kako s folklornim obilježjima nemaju ništa zajedničkoga. Mnogi kazivači za određene folklorne pjesme nikada nisu niti čuli. Živeći u Zagrebu i sudjelujući u kulturnoj udruzi, pojedini se tradicijski elementi pripisuju svim članovima Udruge kao zajednički kulturni markeri. Na tom primjeru uočavamo kako osobna sfera pojedinca, njegovi interesi, utječu i kreiraju identitet Udruge u javnoj sferi (primjer kazivačice koja pjeva u grupi „Wisła“). Takav nadograđen identitet Udruge utječe na pojedinca i upisuje mu određene elemente kulturnih praksi. Na taj način privatna i javna sfera pojedinca i Udruge utječu jedna na drugu. Javnu sferu Udruge definira i predstavljanje široj publici putem kulturnih aktivnosti u kojima sudjeluje Udruga, često s ciljem promicanja kulture poljske nacionalne manjine u Zagrebu, odnosno Hrvatskoj. Tijekom analize građe, uočeno je da zadovoljstvo programom djelomično ovisi o tome koliko članovi mogu osobne interese iz privatne sfere predstaviti u programu Udruge. Pokazalo se da aktivnosti Udruge pojedine kazivačice karakteriziraju visokom umjetnošću kojoj ne pronalaze svi članovi zadovoljstvo, a nekima takav program odgovara jer spada pod njihovu osobnu sferu interesa.

Ovaj rad donosi samo dio područja istraživanja poljske nacionalne manjine, a otvara mnoga pitanja poput tema koje su u njemu slabije zastupljene kao identiteti djece poljskih doseljenika, djelovanja poljske škole, ali i poljskih udruga izvan grada Zagreba.

5. LITERATURA

- ABU-LUGHOD, Lila. 1991. „Writing Against Culture“. U *Recapturing Anthropology. Working in the Present*, ur. Richard G. Fox. New York: School of American Research Press, 137-162.
- BARTH, Fredrik, ur. 1969. *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Cultural Difference*. Boston: Little Brown & Co.
- BARTH, Fredrik. 1994. „Enduring and Emerging Issues in the Analysis of Ethnicity“. U *The Anthropology of Ethnicity. Beyond „Ethnic Groups and Boundaries“*, ur. Amsterdam: Has Vermeulen i Cora Govers: Het Spinhuis Publishers, 11-32.
- BAUMAN, Zygmunt. 2009. *Identitet: razgovori s Bendettom Vecchijem*. Zagreb: Naklada Pelago.
- COHEN, Anthony, P. 1985. *The Symbolic Construction of Community*. London: Tavistock.
- ČAPO ŽMEGAČ, Jasna. 1997. *Hrvatski uskrсни običaji: korizmeno-uskrсни običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća: svakidašnjica, pučka pobožnost, zajednica*. Zagreb: Golden marketing.
- GRBIĆ, Jadranka. 1994. *Identitet, jezik, razvoj*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- GRBIĆ, Jadranka. 2014. *Multipliciranje zavičaja i domovina. Hrvatska dijaspora: kronologija, destinacije i identitet*. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju.
- HERŠAK, Emil, ur. 1998. *Leksikon migracijskog i etničkog nazivlja*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti.
- KALE, Slaven. 2015. „Poljska manjina u Hrvatskoj 1945.-2015.“. U *Nacionalne manjine u Hrvatskoj i Hrvati kao manjina – europski izazovi*, ur. Ljiljana Dobrovšak i Ivana Žebec Šilj. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 215-228.
- PENNINX, Rinus i Blanca GARCÉS-MASCAREÑAS. 2016. „The Concept of Integration as an Analytical Tool and as a Policy Concept“. U *Integration Processes and Policies in Europe: Context, Levels and Actors*, ur. Blanca Garcés-Mascareñas i Rinus Penninx. https://www.researchgate.net/publication/300331479_The_Concept_of_Integration_as_an_Analytical_Tool_and_as_a_Policy_Concept. (zadnji put pogledano 1. 5. 2019.)

PERUNOVIĆ, Sreća. 1989. „Etnicitet, nacije i manjine“. *Migracijske i etničke teme* 5:199-212.

POTKONJAK, Sanja. *Teren za etnologe početnike*. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo i Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

<http://www.hrvatskoetnoloskodrustvo.hr/wp-content/uploads/2014/11/Sanja-Potkonjak-Teren-za-etnologe-pocetnike.pdf>. (zadnji put pogledano 1. 5. 2019.)

RAJKOVIĆ IVETA, Marijeta BABIĆ, Dragutin. 2018. „Poljaci u Hrvatskoj: od pripadnika 'stare' nacionalne manjine do suvremenih migranata“. *Studia Ethnologica Croatica* 30:169-202.

SVENSSON, Brigitta. 1995. „Lifetimes – Life History and Life Story: Biographies of Modern Swedish Intellectuals“. *Etnologia Scandinavia* 25:25-42.

ŠKILJAN, Filip. 2016. *Poljaci u Novogradiškoj i brodskoj Posavini*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti.

ŽUPARIĆ-ILJIĆ, Drago. 2011. „Predstavljenost nacionalnih manjina i prisutnost medija u hrvatskom medijskom prostoru“. *Politička misa* 4:133-153.

6. IZVORI

Stanovništvo prema mjestu rođenja, spolu i narodnosti prema županijama. Popis 2011. <https://www.dzs.hr/>. (zadnji put pogledano 1. 5. 2019.)

Stanovništvo prema materinjem jeziku po gradovima/općinama. Popis 2011. <https://www.dzs.hr/>. (zadnji put pogledano 1. 5. 2019.)

Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama. Popis 2011. <https://www.dzs.hr/>. (zadnji put pogledano 1. 5. 2019.)

Kopernik bilten. 2013. <http://kopernik.hr/biuletyny/?lang=hr>. (zadnji put pogledano 1. 5. 2019.)

Kopernik bilten. 2011. <http://kopernik.hr/biuletyny/?lang=hr>. (zadnji put pogledano 1. 5. 2019.)

Poljska kulturna udruga „Mikołaj Kopernik“. <http://kopernik.hr/>. (zadnji put pogledano 1. 5. 2019.)

Veleposlanstvo Republike Poljske u Zagrebu. https://zagrzeb.msz.gov.pl/hr/poljska_dijaspora_u_hrvatskoj/. (zadnji put pogledano 1. 5. 2019.)

7. SAŽETAK

Poljaci u Zagrebu – prakse održavanja i konstruiranje identiteta u privatnoj i javnoj sferi

Cilj rada bio je istražiti identitete Poljaka u Zagrebu, odnosno načine kako pojedinac njeguje svoj identitet kroz Poljsku kulturnu udrugu „Mikołaj Kopernik“, a kako ga njeguje unutar obitelji. Slijedeći teorijska polazišta o identitetu, istraživale su se prakse u privatnoj i javnoj sferi. Istraživanje se temelji na polustrukturiranim intervjuima s migranticama iz Poljske i njihovim potomcima. U epistemološko - metodološkom smislu polazilo se od cjelovito istraženih pojedinačnih slučajeva, a metodom životne priče ocrtao se življeno migrantsko/manjinsko iskustvo. U istraživanju se pokazalo kako su javna i privatna sfera neodvojivi simbolički prostori. Privatna sfera je osobni prostor pojedinca, a javna sfera je prostor Poljske kulturne udruge u kojem se svi osobni identiteti doseljenika isprepliću i tvore inter-identitet Udruge. Takvim kreiranim identitetom Udruga se predstavlja javnosti, odnosno građanima Republike Hrvatske. U radu su opisane pojedine božićne i uskršne prakse, s naglaskom na poljsku gastronomiju, koje su se pokazale najvažnijim pri održavanju, prenašanju i konstruiranju identiteta u obje sfere. Tijekom istraživanja proslava običaja, uočeni su kulturni procesi selekcije pojedinih elemenata tradicijske poljske kulture koji se upisuju u stvoreni identitet Udruge i askripcije određenih folklornih elemenata kao zajedničkih svim članovima Udruge.

Ključne riječi: Poljaci, etničke manjine, Poljska kulturna udruga „Mikołaj Kopernik“, Zagreb, identiteti

Polish people in Zagreb – practices of maintaining and identity construction in the private and public sphere

The aim of this thesis was to examine the identities of Polish people in Zagreb, namely the ways how an individual nurtures his identity through the Polish Cultural Association „Mikołaj Kopernik“ and within the family. Following the theoretical starting point of identity, practices in the private mode and the public face were examined. The research is based on semi-structured interviews with female migrants from Poland and their offspring. In the epistemological – methodological sense, the starting point were fully examined individual cases, whereas using the life story method a migrant/minority experience was depicted. The research showed that the public and private sphere were inseparable symbolical spaces – the private sphere is the personal space of an individual and the public sphere is the site of the Polish Cultural Association where all personal identities of the immigrants intertwine and form

the inter-identity of the Association. With such created identity the Association is presented to the public, i.e. to the citizens of the Republic of Croatia. The thesis describes some of the Christmas and Easter practices, with a focus on Polish gastronomy, which proved to be the most important in maintaining, transferring and constructing identity in both spheres. While examining celebrations of traditions, cultural processes of selection of individual elements of traditional Polish culture which are recorded in the created identity of the Association and ascription of certain folklore elements as common to all members of the Association were detected.

Keywords: Polish people, ethnic minorities, Polish Cultural Association „Mikołaj Kopernik“, Zagreb, identities